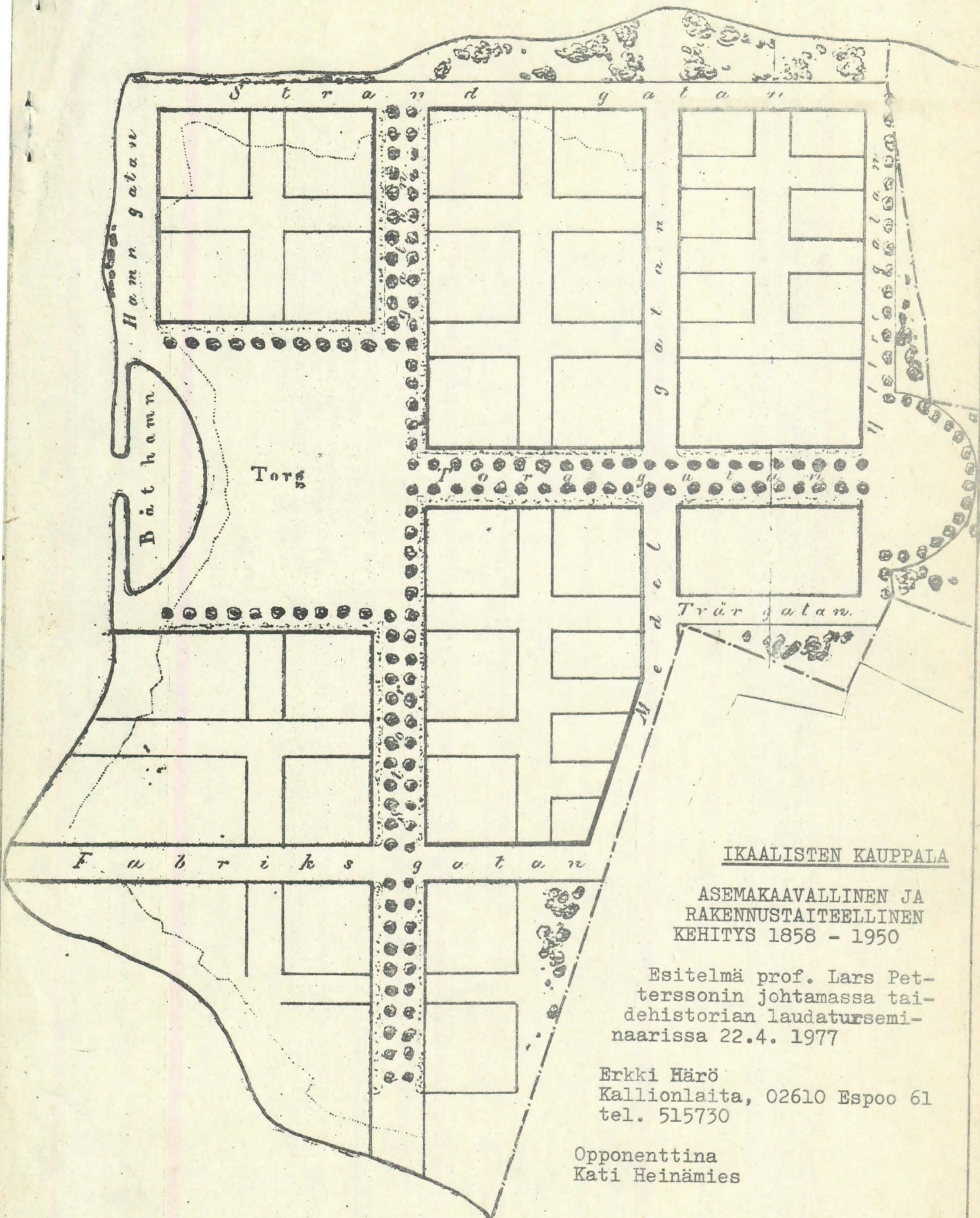

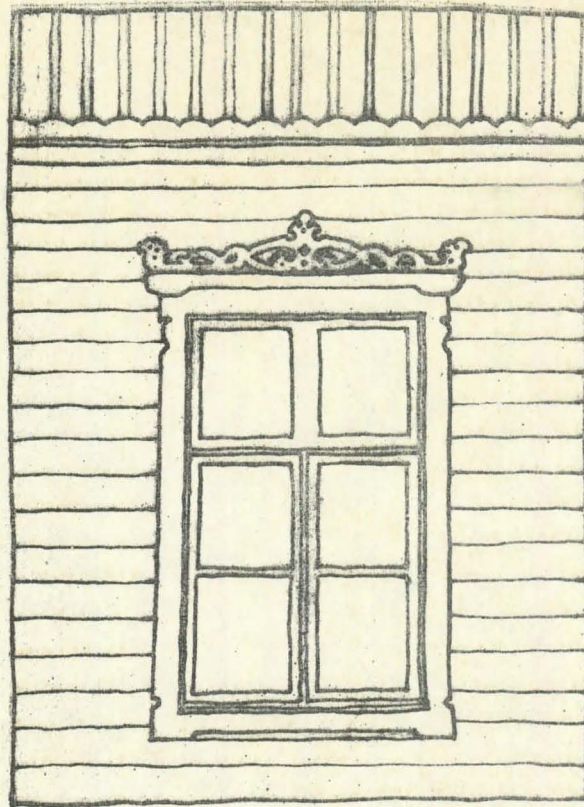
IKAALISTEN KAUPPALA

ASEMAKAAVALLINEN JA
RAKENNUSTAITEELLINEN
KEHITYS 1858 - 1950

Esitelmä prof. Lars Pet-
terssonin johtamassa tai-
dehistorian laudatursemin-
aarissa 22.4. 1977

Erkki Härö
Kallionlaita, 02610 Espoo 61
tel. 515730

Opponenttina
Kati Heinämies

S I S Ä L L Y S

- I. JOHDANTO s. 1.
- II. IKAALISTEN KAUPPALAN SIJAINTI JA PERUSTAMISVAIHEET s. 3.
- III. KAUPPALAN ASEMAKAAVA JA RAKENNUSJARJESTYS (1858, 1860)
SEKA NIIDEN ESIKUVAT s. 7.
- IV. KAUPPALAN KEHITTYMINEN JA RAKENTAMINEN 1859 - 1917 s. 14.
- V. KETURIN ALUEEN KAAVOITTAMINEN JA UUSI RAKENNUSJARJESTYS
s. 16.
- VI. BERTEL STRÖMMER JA RAKENTAMINEN IKAALISISSA 1917 - 1942
s. 20.
- VII. KAAVA-ALUEEN LAAJENNOS 1942, KAUPPALAN NYKYTILA s. 22.

VIITTEET

KUVALUETTELO

LAHTEET JA KIRJALLISUUS

LIITTEET

I. JOHDANTO

Kun jo rakennettua ympäristöä muutetaan ja täydennetään palvelemaan uusia muuttuvia tarpeita, on työn onnistumisen kannalta ratkaisevan tärkeää ymmärtää, mitkä tekijät ovat eri aikoina vaikuttaneet alueen erityisleiman syntymiseen. Tarkastelemalla alueen taustaa ja kehittymistä on mahdollista määritellä ne arvot ja ympäristöominaisuudet, joiden edelleen kehittämisen tulisi olla tavoitteena. Toisaalta samalla kiteytyvät esille ne ongelmat ja puutteet, joiden poistamiseen tulisi pyrkiä.

Ikaalinen on maamme kauppaloista vanhin ja myös ainoa alunperin epäitsenäinen kauppala. Se rakennettiin kaupunkirakennustaiteellisesti määrätietoisen sekä korkeatasoisen suunnittelun pohjalta ja edustaa 1800-luvun puolivälin pyrkimyksiä luoda paloturvallisempia ja terveellisempiä mallikaupunkeja. Suunnitellun ympäristön vastapainoksi syntyi kuitenkin aivan kauppalanrajan ulkopuolelle vapaasti kasvanut monimuotoinen käsityöläismökkikylä. Oman rakennetun kokonaisuutensa Ikaalisissa muodostaa myös Ikaalisten vanha kirkonkylä raitteineen.

Kauppalan kaavoitettua aluetta laajennettiin kahteen otteeseen, vuosina 1917 ja 1942. Molemmat kaavalaajennokset ovat vielä ruutukaavaperiaatetta noudattavia, kuitenkin ottaen huomioon 1900-luvun alun kaavoitukselliset tavoitteet. Näin muodostuneella "esikaupunkimaisella" alueella on Ikaalisten muihin osiin verrattuna selvä omaleimaisuus, jonka sen toivoisi myös tulevaisuudessa säilyttävän.

Kauppalan vanhan osan perusrakenne puistokatuineen on vielä pääpiirteissään säilynyt, mutta viimeaikainen rakentaminen on usein ollut pahassa ristiriidassa historiallisen perinteen kanssa. Viime vuosien aktiivisesta purkutoiminnasta johtuen on kauppalan vanhasta rakentamisesta säilynyt suhteellisen vähän esimerkkejä.

Säilyneistä rakennuksista vanhimmat alkuperäisellä kaava-alueella ovat aivan kauppalan perustamisvuosilta ja edusta-

vat tyyllillisesti vielä puhdasta empireperinnettä. Viime vuosisadan loppuvuosikymmeninä rakennettuihin taloihin liittyy oleellisena osana lehtisahakoristelua, kuitenkin useimmiten suhteellisen hillityin ja Ikaalisille tyyppillisin muotoin. Tämän vuosisadan alkuvuosina rakentaminen kauppalassa oli suhteellisen hiljaista, ja tästä johtuen silloin muodissa ollutta "kansallisromantiikkaa" edustaa Ikaalisissa oikeastaan vain kaksi rakennusta. Itsenäisyyden ajan ensimmäisinä vuosikymmeninä kauppalan rakentamiseen vaikutti samanlaisesti kaksi toisistaan jonkin verran poikkeavaa tyyli-suuntaa, Bertel Strömmerin edustama "barokkiklassismi" ja kuivahko, lähinnä paikallisten rakennusmestareiden suosima "1920-luvun klassismi". Nämä tyylit syrjäytti vasta funktionalismin tulo viime sotien jälkeen.

Rakennusten ulkoasuun ja katukuvaan yleensä on suomalaisessa kaupunkimaisessa yhteiskunnassa aina vaikuttanut kaksi erillistä, joskin usein samoihin tavoitteisiin tähtäävää tekijää. Ensimmäisen näistä muodostavat yhteiskunnan ja suunnittelijoiden antamat ohjeet ja rajoitukset rakentamiselle. Parhaimpina esimerkkinä tästä ovat asemakaavat ja rakennusjärjestykset. Toisen kaupunkikuvaan vaikuttavan tekijän muodostaa edellämainittujen ohjeiden rajoissa tapahtuva "yksilöllinen" suunnittelu. Tällä tasolla vaikuttavat sellaiset tekijät kuin tyylivirtaukset, rakennuttajien omat toiveet ja rakennustekniset uutuudet.

Tässä esityksessä pyrin tarkastelemaan ensinmainittua tekijää, Ikaalisten asemakaavojen, rakennusjärjestysten ja muiden säännösten luomia kehyksiä rakentamiselle kauppalassa. Tästä johtuen olen useimmiten sivuuttanut vain maininnalla yksittäisen rakentamisen ja jättänyt tyyllillisten muutosten tarkastelun myöhemmin valmistuvaan pro-gradu - tutkielmaani.

II. IKAALISTEN KAUPPALAN SIJAINTI JA PERUSTAMISVAIHEET

Ikaalisten kauppala (ruots. Ikaalis) sijaitsee Satakunnan itäosassa, Kyrösjärveen pistävän pitkän niemen luoteiskärjessä. Maantieteellisesti aluetta luonnehtii korkeahko harjumainen hiekkaselänne, joka kulkee lähes itä-länsisuuntaisena halki niemen. Sen pohjoisrinne on jyrkkä, kun taas etelärinne viettää loivasti rantaa kohti. Selänteen laki on kauppalan alueella noin 20 metriä Kyrösjärven pinnan yläpuolella.¹

LIITE I

Ikaalisten niemi on ollut asuttu jo esihistoriallisena aikana.² Sen sijainti Kyrösjärven rannalla, kahtaalle haaurautuvan vesistön yhtymäkohdassa oli näennäisen edullinen. Vesitse niemelle oli hyvät kulkuyhteydet kaikkialta Kyrösjärven rantamilta sekä siihen laskevien vesistöjen varsilta. Ikaalisten kautta kulkevat myös Etelä-Suomesta Korsholmaan johtava, jo keskiajalla tunnettu "Kyröskankaan tie" sekä mahdollisesti vielä vanhempi järvenselkiä seuraileva talvitie.³ 1700-luvun alkuun mennessä Ikaalisten kirkonkylästä olikin muodostunut huomattava markkinapaikka ja kirkollinen keskus. Pitäjän tärkeimpänä myyntiartikkelina oli 1800-luvun alkupuolella puutavara, jota kerrotaan kuljetetun suuria määriä Poriin.⁴ Paitsi puuta, riitti myös karjatuotteita myytäväksi. Voita myytiin "kottona turkulaisille, kristiinalaisille, närpiöläisille, vähemmän porilaisille", lihaa ja nahkoja sen sijaan kuljetettiin kaupaksi aina Raumalle asti.⁵

*kappeli
Korsholma*

Jo vuonna 1856 oli ollut esillä kaupungin perustaminen Ikaalisiin.⁶ Vanhentunut lainsäädäntö ja Nikolai I:sen hallituskaudella vallinnut byrokratia olivat Suomessa jo

pitkään estäneet teollisuuden ja kaupan harjoittajia saamasta sitä laajaa yrittämisvapautta, jota jo monilla ta-
hoilla oli vaadittu. Tämä ilmeni erityisen selvästi Ikaal-
isissa, joka syrjäisen asemansa tähden jäi eri kaupunki-
en takamaiden rajavyöhykkeelle. Maataloustuotteiden ja
puun kuljetus kulutuskeskuksiin oli varsin hankalaa, sa-
moin myös omassa taloudessa käytettävien tarvikkeiden
hankkiminen.⁷

Ollessaan ensi kerran läsnä senaatin täysistunnossa 1855
Aleksanteri II saneli toimintaohjelman, jonka mukaan Suo-
messa oli kiireesti ryhdyttävä kohentamaan mm. kauppaa, me-
renkulkua, teollisuutta, liikenneyhteyksiä ja kansanvalis-
tusta.⁸ Kruunajaispäivänä 7. syyskuuta keisari antoi määrä-
yksen, jonka mukaan senaatin oli laadittava ehdotus Var-
kauden, Iisalmen, Kemin, Salon ja Ikaalisten järjestämises-
tä. Turun ja Porin läänin maaherra Fabian Langenskiöldin
annettiin tutkia, miten Ikaalisten kaupunki käytännössä pe-
rustettaisiin.⁹

Ikaalislaiset olivat itse innolla mukana ja jättivät Suo-
men kenraalikuvernööri Bergille kirjelmän, jossa puolus-
tettiin kaupungin tai kauppalan perustamista Ikaalisten
kirkonkylään. Perusteiksi mainittiin mm. pitkät etäisyy-
det lähimpiin kaupunkeihin, lääkärinavun saannin mahdot-
tomuus, kulkukaupustelun yleisyys, hyvät vesiyhteydet,
suurten metsävarojen ja koskivoiman teollisuudelle tarjo-
amat mahdollisuudet ja Haverin rautakaivokset.¹⁰

Joulukuussa 1857 sai maaherra Langenskiöld valmiiksi eh-
dotuksensa kaupungin perustamisesta Ikaalisiin.¹¹ Tästä huo-
limatta rohkeni senaatti 15.1.1858 kuitenkin ilmoittaa kei-
sarille, mitenkä "kaupunki mainitussa pitäjässä, seudun
köyhyyden, väestön väkilukuisuuden ja lähellä sijaitsevien
kaupunkien takia, voisi vasta pitkän ajan kuluttua vauras-
tua". Senpä vuoksi oli senaatin mielestä parempi perustaa
Ikaalisiin ainoastaan kauppala, joka voisi palvella seudun
taloudellisia tarpeita aivan yhtä hyvin kuin kaupunkikin.

Senaatti esitti myöskin, että piirilääkärin asunto ja apteekki järjestettäisiin kauppalaan.¹²

Huhtikuun 2 päivänä keisari antoikin suostumuksensa hallituksen esityksiin ja myönsi sille samalla valtuudet järjestää kaikki asiaan liittyvät käytännölliset seikat. Kauppalan varsinainen perustuskirja julkaistiin vielä samassa kuussa.¹³ Se kuuluu seuraavasti:¹⁴

„Me Alexander Toinen Jumalan Armosta Keisari j. n. e.

Teemme tietäväksi: Syyskuun 18 päivänä 1856 annetun Arm. Asetuksemme toimeen panemisesta, sitäli kuin se koskee kaupungin perustamista Turun ja Porin läänissä olevaan Itäisten pitäjään, olemme Me, siitä tehdyn alomaisen esityksen johdosta ja miettiesämme kaupungin tässä luonnostaan osaksi kurjaosa ja harmaan asutuspaikkakunnan vastaa pitemmän ajan perästä saattaman päästä mihinkään kuntoon, sekä kuin mitä kysymyksessä olevalla uudella kaupungilla on tarkoitettu, nimittäin, että Itäisten pitäjälle ja sen ympäristölle valmistettaisiin maatawarain myöntipaikka ja tilaisuutta saada välttämättömiä tarpeitansa, sillä tavalla myöskin ennätetään, että varsinaisista kaupungin oikeuksista oleva kauppa perustetaan sanottuun pitäjään, Armosta hyväksyi lauseet siitä, että sopimaan paikkaan Itäisten kirkonkylässä pitää Ruunulle ostettaman tarpeellinen maanala pienemmän kauppalan perustamiseksi, joka oikeus-asiansa suhteen kuuluu senkun Riksalunnan oikeuden alaan ja hallitus-hointonsa puolesta läänin Kuvernöörin ja paikkakunnan Ruununpalvelijain huomaan. Tähän tulemaan kauppaan, joka Itäisten aluudessa on Läänin lääkärin asuntopaikkana oleva, ja johon apteekki myöskin on laitettava, asetetaan Kuvernöörin kirjallisesti annettavalla luvalla neljä eli viisi hyönteismaineista henteä, jotka todistuksilla saavat näyttää taitamansa tyydyttävästi kirjoittaa, luvaa laskea ja kauppias-kirjoja hoitaa, jos vaan Ruunulle vuotuisesti maksavat niitä Suomeen asetettu Senaattimme Kuvernöörin esityksestä määrää, ollen heillä oikeus ostaa paikkakunnan tuotteita sekä awonaisessa puodissa kaupaksi pitää kotomaisia ja omaa maasta ostamiansa ulkomaan tavaroita. Myöskin on jokaisella hyönteismaineisella ja ammatissaan oppineella käsityöläisellä valta sinne asumaan muuttaa, ja, nyt maassa olevien ammatti-asetusten estämättä, joko ammuksensa otetuilla kisaileilla ja oppipojilla eli niitä paitsi käsityötänsä harjoittaa, kuin vaan Ruunulle maksaa sen erinäisen elatuskeinotilaveron, jonka paljous elatuskeinon ja liikkeen suuruden mukaan Kuvernööriltä määrätään. Jokainen asianomaisella luvalla kauppaan asettautuva saatetaan myöskin kauppalata warten ostetuista maasta määrättyvuotuisi itselensä arennille hankkia tarpeellisen tonttipaikan, Kuvernööriltä, aluuden jaksaa myöten tontteihin, tontteihin y. m. määrättäviä ehtoja vastaan; jota paitsi maan paitan asianomaisessa järjestyksessä otetuilla ammattimiehillä on oikeus kauppaan asettautua ja ammatiansa siellä samalla oikeudella ja ehdoilla kuin maallakin harjoittaa, niinkuin myös maallaisittin siellä saavat myöskin ja kaupaksi tarjota kaikkia senunoisia tavaroita ja tuotteita, joilla asetusten mukaan maalla saadaan kauppa käydä.

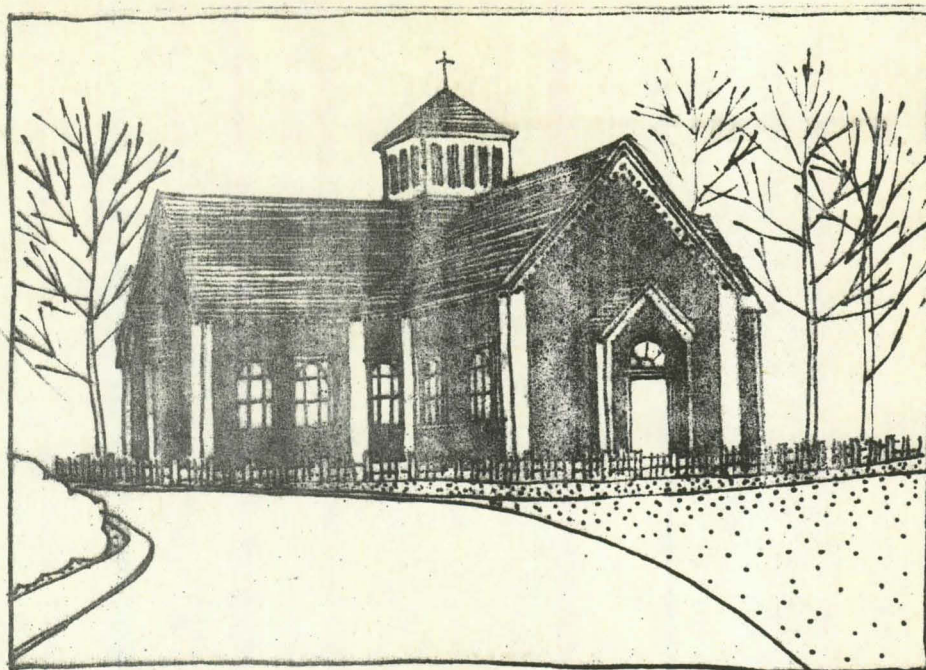
Sielun hoidon ja kirkko-lurin suhteen tulee pi kauppa luusu-
maan Ikaalisten pitäjään, oikeudella sen emäkirkkoa wifjellä, setä siellä
olewelta papistunnalta lohtuullista pallintoa vastaan saada papillista
palvelusta. Ja luetaan kauppa myöskin Ikaalisten pitäjän waimais-
hoitokuntaan.

Jota laitti asianomaiset alamaisuudessa noudattakoot. Helsin-
gistä 21 päim. 1858." —

Ikaalisten kauppalan synty liittyy kiinteästi siihen yleiseurooppalaiseen yhteiskunnalliseen murrokseen, jota tavallisesti on totuttu nimittämään ensimmäiseksi teolliseksi vallankumoukseksi. Uudet tuotannolliset edellytykset loivat perustan aikaisemmasta poikkeavalle yhteiskunnalliselle kehitykselle. Höyrykoneet ja -lait sekä koskenraivaukset olivat siirtäneet metsätalouden nollarajaa kauemmaksi sisämaahan ja samalla lisänneet siellä asuvan väestön kulutus- ja investointimahdollisuuksia. Myös maanviljelykselle ja karjanhoidolle toivat koneellistuminen sekä osuusmeijerit mukanaan uusia taloudellisia edellytyksiä. Tilallisten, tilattomien ja käsityöläisten muodostaman yhteisön rakenteen muuttivat pian teollisuudesta elantonsa eri tavoin saavat yhteiskuntaryhmät.

Ikaalisten kauppalan perustaminen osoittautui kuitenkin suhteellisen pian virhelaskelmaksi. Kauppalan sijainnin olivat määränneet yksinomaan hallituksen talouspoliittiset tavoitteet, jotka eivät riittävästi olleet ottaneet huomioon paikkakunnan maantieteellisiä edellytyksiä. Ikaalisista puuttui mm. silloisen teollisen tuotannon perusedellytys, vesivoima ja yhtenäiset vesikuljetusyhteydet. Tärkein isku kauppalan kehittymiselle oli kuitenkin maaseudun kaupan ja ammattienharjoittamisen vapauttaminen vanhoista rajoituksista vuonna 1859.¹⁵ Huolimatta siitä, että kauppa jonkin aikaa sai säilyttää yksinoikeutensa ympäristönsä kauppaan,¹⁶ se kehittyi huomattavasti odotettua hitaammin. Vielä 1930-luvulla kauppalan asukasluku

vain vaivoin ylitti 200 henkeä.¹⁷

III. KAUPPALAN ASEMAKAAVA JA RAKENNUSJÄRJESTYS (1858, 1860) ~~SEKA NIIDEN ESIKUVAT~~

LIITTEET
II-IV

miken

Vuonna 1858, kauppalan perustamiskirjan hyväksymisen jälkeen, lunasti valtio 26 tynnyrinalaa maata Ikaalisten niemen kärjessä sijainneen Turkin talon maista.¹⁸ Asemakaavan kauppala varten laati Turun ja Porin läänin silloinen lääninarkkitehti Georg Theodor Chiewitz.¹⁹ Hän oli muuttanut Suomeen 1851 ja toimi lääninarkkitehtinä vuodesta 1852 aina kuolemaansa saakka 1862.²⁰ Ennen Ikaalisia hän on laatinut asemakaavaehdotuksia ainakin Poriin (1852),²¹ Loviisaan (1853)²² ja Uuteenkaupunkiin (1853).²³ Senaatin talousosasto hyväksyi hänen kaavaehdotuksensa Ikaalisten kauppala varten lokakuussa 1858.²⁴ Kauppalan rakennusjärjestys hyväksyttiin kesäkuussa 1860.²⁵

Vuonna 1856 julkaistiin "Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus, koskeva yhteisiä perustuksia kaupunkien järjestämiselle ja rakentamiselle Suomen Isoruhtinaanmaassa". Se oli suhteellisen tarkka kaavoitusohje ja mallirakennusjärjestys, joka perustuu asiaa tutkimaan asetetun komitean mietintöön.²⁶ Tämä asetus toimi ohjeena Ikaalisten asemakaavan ja rakennusjärjestyksen laatimiselle ja kauppalan rakentaminen noudatti aina 1900-luvun toiselle kymmenelle saakka siinä esitettyjä määräyksiä. Tästä syystä kauppalakuvan varhai-

simman vaiheen ymmärtäminen on mahdollista vain tarkastelemalla asetuksen määräyksiä yksityiskohtaisesti ja vertaamalla niitä Ikaalisten toteutuneeseen asemakaavaan sekä vanhimpaan rakennusjärjestykseen.

Asetuksen ensimmäinen pykälä käsittelee kaupunkien jakamista eri luokkiin sekä niiden asemakaavallista järjestystä. Kaupunkiluokkia oli neljä, jako oli suoritettu lähinnä silmälläpitäen silloista asukaslukua ja taloudellista merkitystä. Siten ensimmäiseen luokkaan kuului esim. Helsinki, Turku, Viipuri sekä neljänteen Kaskinen, Joensuu ym. Asemakaavamääräykset poikkesivat jossain määrin toisistaan eri luokissa. Ikaalisten kauppalaan on katsottava kuuluvan neljänteen kaupunkiluokkaan vaikkei sitä luonnollisesti asetuksessa erikseen mainitakaan.

Toisessa ja kolmannessa pykälässä annetaan yleisiä ohjeita kaupunkien suunnittelulle. Kaupunkien ala tuli "jakaa tiettyihin osiin ja kortteleihin, avarain torien ja katujen kanssa". Jos tilaa oli riittävästi, tuli kaupungit jaotella yhdellä tai useammalla, vähintään 60 kyynärän (35,5 m) levyisellä "avonaisella kedolla eli raitilla". Nämä, samoin kuin isommat kadut, tuli istuttaa lehtipuun tulen leviämisen estämiseksi ja sammuttamisen helpottamiseksi. Katujen tuli olla suoria ja vähintään 30 kyynärän (18 m) levyisiä. Poikkeuksena oli vähävaraisille tarkoitettu kaupunginosa, jossa kadut saivat olla vain 20 kyynärää (12 m) leveitä.

Chiewitzin laatimassa Ikaalisten asemakaavassa kaava-alueen jakaa lohkoihin kaksi toisensa kohtisuoraan leikkaavaa leveää puistokatua, pohjois-eteläsuuntainen Suurkatu (Storgatan, nyk. Poppelikatu) ja itä-länsisuuntainen Torikatu (Torggatan, nyk. Valtakatu). Edellisen leveys on noin 35 kyynärää (21 m) ja jälkimmäisen 40 kyynärää (24 m). Torikatu laajeni tontitetun alueen ulkopuolella puolipyöreäksi, puiden reunustamaksi aukioksi, jatkuen vielä kauppalaan kuuluvan puiston halki Ikaalisten kirkonkylään.

Puistokatuja leikkauskohtaan sijoitti Chiewitz kauppalaan torin ja sataman aallonmurtajineen. Rantaviiva on klassis-

min ajan kaavoille tyypilliseen tapaan muokattu suoraviivaiseksi. Tästä johtuen jouduttiin erityisesti kauppalan pohjois- ja luoteissivuilla rantaviivaa täyttämään ja pengertämään säännöllisen asemakaavan toteuttamiseksi ja rannansuuntaisten katujen aikaansaamiseksi (Strandgatan pohjoisessa, Hamngatan, nykyinen Lehmustie).

Myös teollisuuden tuloa Ikaalisiin lienee Chiewitz ajatellut, päätellen siitä, että kauppalan yhden kadun nimeksi on kaavassa merkitty Tehdaskatu (Fabriksgatan, nyk. Teinintie). Mahdollista onkin, että kauppalan lounaisosan tontit oli alun perin tarkoitettu teollisuuskäyttöön. Muut kauppalan kadut on Chiewitzin asemakaavassa nimetty seuraavasti:

Poikkikatu (Tvärgatan, nykyisin Valtakadun suuntaisena hotellin pohjoispuolitse kulkeva katu), Keskikatu (Medelgatan, nykyinen Kauppakatu) ja Laitakatu (Yttre gatan, nykyinen Kyrösselänkatu). Näistä vain Keskikatu ja Tehdaskatu eivät leikkaa toisiaan suorakulmaisesti, johtuen Turkin tilan vinosta kaakkoisrajasta. Kahta puistokatua lukuunottamatta kauppalan muiden katujen leveys oli 25 kyynärää (15 m).²⁷ Ikaalisten katuleveydet olivat samat kuin C.L. Engelin Turun asemakaavassa.²⁸

Empireajan asemakaavoille ominainen ja ylempien yhteiskuntaluokkien suosima piirre oli tonttien sosiaalinen eriytyminen. Se kiteytettiin kaavoitukselliseksi ohjeeksi mallirakennusasetuksen toisessa pykälässä. Siinä todettiin, että kaupungin laitaosiin tai, jos mahdollista, erilleen muusta kaupungista tuli varata tontteja niitävähävaraisempia ihmisiä varten, jotka halusivat rakentaa pienempiä taloja kuin muualla kaupungissa oli mahdollista. Tämä asetuksen kohta perustuu kaupunkien suunnittelua tutkimaan asetetun komitean mietintöön. Siinä todettiin, että "alhaisempien kansanluokkien piirissä" saattoi helpoimmin "pitää kuria ja järjestystä" yhtenäisissä työväenkaupunginosissa kuin jos ne ovat hajautuneet kaikkialle kaupunkiin. Samoin todettiin, että yksi poliisikonstaapeli riittäisi ylläpitämään järjestystä ja siiveellisyyttä tällaisessa kaupunginosassa.²⁹

Myös tämän mallirakennusjärjestyksen ohjeen otti Chiewitz ilmeisesti huomioon Ikaalista kaavoittaessaan. Kauppalan koillis- ja kaakkoiskulmiin on kaavassa sijoitettu 9 sel-

västi muuta pienempää tonttia (tontit n:o 5-10, 22-24). On todennäköistä, että ne oli tarkoitettu vähävaraisille ja paloturvallisuutta vaarantaville käsityöläisille.

Korttelit tuli suomalaisessa kaupungissa vuoden 1856 asetuksen mukaan tehdä suorakulmaisiksi ja jakaa neljäksi, korkeintaan kuudeksi tontiksi. Tontin tuli olla vähintään 6300 neliökyynärän (2280 m^2) suuruinen. Poikkeuksena oli edellään mainittu vähävaraisille tarkoitettu kaupunginosa, jossa tontti sai olla vain 1200 neliökyynärän (432 m^2) suuruinen.³⁰

Ikaalisten asemakaavoitettu alue käsitti alunperin vain 8 korttelia ja 33 tonttia. Chiewitz käytti Ikaalisten kaavassaan kolmea eri tonttikokoa. Suurimmat näistä (4 kpl) olivat kooltaan noin 8500 neliökyynärää. Niistä Torikadun itäpäässä olevat molemmat suuret tontit (numerot 3-4) ovat mahdollisesti alunperin julkisia rakennuksia varten. Mallirakennusjärjestyksen mukaisia noin 6300 neliökyynärän suuruisia tontteja oli kauppalassa 20 ja pienimpiä, noin 2000 kyynärän suuruisia yhdeksän.³¹

Asetuksen toinen artikla käsitteli tontteja ja niiden rakentamista yleispiirteissään. Pääsäännöksi annettiin, että "kaupungit pitää ylipäänsä ja erinomattain ne tontit, jotka ovat Kruunun eli yleisten pykäysten ympärillä, kivi- huoneilla pykäeltämän".³² Vain kivirakennukset ja tiilitäyttein varustetut pystyhirsirakenteiset talot sai rakentaa kiinni naapuritontin rajaan. Sen sijaan puutaloin rakennetulta tontilta tuli toisen rajanaapurin puolelle jättää vähintään 25 kyynärän (15 m) levyinen lehtipuun istutettu "paloalue".³³ Samoin todetaan, että tontti voidaan jakaa pienimpiin osiin kuin muualla asetuksessa on määrätty jos se on rakennettu kivitaloin.³⁴

Huolimatta kivitalojen rakentamisen mukanaantuomista eduista eivät taloudelliset edellytykset useimmissa Suomen kaupungeissa kuitenkaan mahdollistaneet niiden rakentamista. Ikaalisten kauppalaan suunniteltiin ensimmäinen kivinen asuinrakennus vasta 1929.³⁵

Kolmannessa artiklassa annetaan yksityiskohtaisempia ohjeita rakentamiselle. Siinä täsmennetään mm., että kivitalo saadaan rakentaa monikerroksiseksi ja kiinni naapuritontilla olevan kivitalon kanssa. Talot tuli kuitenkin erottaa toisistaan palomuurilla ja kullekin tontille piti jättää vähintään 60 neliösylen suuruinen pihamaa.³⁶ Sen sijaan ulkoseinärakenteissaan puuta käyttäviä taloja ei saanut rakentaa yhtä kerrosta tai kivijalasta katonrajaan mitattuna 10 kyynärää (6 m) korkeammaksi.³⁷ Ikaalisten rakennusjärjestyksessä määrättiin lisäksi, että rakennuksen tuli olla korkeampi kuin 7 kyynärää (4 m).³⁸ Kivijalka ei saanut olla kahta kyynärää korkeampi eikä yhtä kyynärää matalampi.³⁹ Talousrakennus ei myöskään saanut olla seitsemää kyynärää korkeampi⁴⁰ eikä niitä saanut rakentaa yhteen asuinrakennuksen kanssa.⁴¹ Vähävaraisille tarkoitettussa korttelissa ei asuinrakennus saanut olla 9 kyynärää korkeampi.⁴² Puurakennuksia ei saanut rakentaa 5 kyynärää lähemmäksi naapurintonttia. Näin muodostuvat 10 kyynärää (6 m) leveät palokujat tuli istuttaa lehtipuvin.⁴³ Yllättävää kyllä, kiellettiin asetuksessa kokonaan sellaisten talojen rakentaminen, joiden yläosa oli puuta ja alakerros kiveä.⁴⁴

Vuoden 1856 asetus kielsi ehdottomasti asuintilat ullakolla sekä myös pimeät ullakkotilat.⁴⁵ Kattopäällysteen tuli olla kaikissa taloissa palamatonta ainetta,⁴⁶ mutta jo rakennetuissa taloissa sallittiin toistaiseksi myös puukattoja.⁴⁷ Sen sijaan vähävaraisille tarkoitettussa kaupunginosassa sai rakennukset edelleen kattaa uusilla lautakatoilla.⁴⁸ Myös Ikaalisten rakennusjärjestys salli lauta- ja pärekattojen käytön. Niitä ei kuitenkaan saanut tervata.⁴⁹

Malliasetuksen komannessa artiklassa luetellaan myös sellaisia laitoksia, jotka joko palovaarallisuutensa vuoksi tai muista syistä johtuen tuli rakentaa kivistä ja mieluiten sijoittaa kaupungin laitaosiin. Tällaisia olivat mm. viinanpolttimot, leipomot, saunat, pajat, maalarinverstaat, puusepänverstaat, varastot jne.⁵⁰ Ikaalisten rakennusjärjestyksessä sallitaan kuitenkin puisten leipomoiden ja värjäämöiden rakentaminen kauppalaan.⁵¹

Lopuksi määrätään asetuksessa, että kaikille perustettaville kaupungeille ja myös vanhoille kaupungeille tulee laatia rakennusjärjestykset.⁵² Samoin määrättiin nyt, ettei mitään suurempaa tai pienempää rakennusta saanut pystyttää ilman hyväksyttyjä piirustuksia.⁵³

Vuoden 1856 kaupunkirakennusasetuksen tärkeimpänä esikuvana ovat olleet venäläiset mallikaupungit. Esi- ja varhais-teolliselta kaudelta löytyy maailmasta vain harvoja vertauskohtia Venäjän kaupunkirakentamiselle 1700-luvun jälkipuoliskolla ja 1800-luvun alkuvuosikymmeninä. Pelkästään vuosina 1775-85 Katariina Suuren hallituskaudella perustettiin yli 200 uutta kaupunkia. Pietari oli koko venäläistä kaupunkirakentamista koskevan perinpohjaisen uudistamisen lähtökoh- ta, ja tsaarit määräisivät suunnittelijansa soveltamaan siel- lä käytettyjä länsieurooppalaisia renessanssi- ja barokki- ihanteita kaikkiin venäläisiin kaupunkeihin. Esimerkkikau- pungiksi muodostui palossa tuhoutunut Tver (Kalinin), joka rakennettiin uudestaan säteittäisine katuineen ja Volgan rannalla sijaitsevine monumentaalirakennuksineen. Kaavassa käytettiin kolmea eri kadunleveyttä, 17, 21 ja 26 metriä.⁵⁴ Tämä katujen kolmijako muodostui käytännöksi, venäläisten kaupunkien kaavoissa ja välittyi pienin muutoksin myös Suo- meen.

Vuonna 1839 painettiin Venäjän rakennusjärjestyksen liitteek- si lähes kaikkien Venäjän kaupunkien kaavat sisältävä planssi- kokoelma. Yhteistä kaikille siinä esitetyille asemakaavoil- le oli se, että ne ryhmittyivät säännönmukaisina tori- ja aukiosommitelmien ympärille. Useat kaavoista olivat säännöllii- siä ruutukaavoja nelikulmaisine tai suorakaiteen muotoisine tontteineen, kun taas toisia halkoivat säteittäiset Pietarin mallin mukaiset puistokadut. Yleispiirteenä voi todeta, että 1800-luvulla aletaan entistä enemmän suosia yksinkertaisia ruutukaavoja 1700-luvun monimuotoisempien kaavojen kustannuk- sella.⁵⁵

Venäläiselle kaupungille oli vielä 1800-luvun alkupuolella ominaista eräänlainen staattinen näkemys, katsottiin, että aatelisten tuli asua maalla suuria tilojaan hoitamassa ja talonpoikien tuli jäädä kyliinsä. Näin ollen kaupunkien tuli

ensi sijassa saada asukkaikseen juuri virkamiehiä ja porvareita. Tämä käsitys kuvastuu myös kaavoituksessa. Jokaisen kaupungin keskustasta varattiin suuria alueita valtion ja kirkon rakennuksille. Niiden vierelle, kauppa- ja markkinatorin yhteyteen, sijoitettiin kauppiaitten ja käsityöläisten asunnot. Tällaisen hallinto- ja kauppakaupungin muoto ja koko katsottiin voitavan määrätä etukäteen.⁵⁶

Venäläisiä asemakaavoja täydensivät useat mallipiirustussarjat. Vuonna 1812 julkaistiin englantilaissyntyisen arkkitehti Vasili Gesten laajalle levinnyt kokoelma korttelikaavoja. Niille oli tyypillistä paloturvallisuusnäkökohtien huomioonottaminen ja siitä johtuva viheralueiden runsaus mm. korttelien sisäosissa. 1800-luvun alussa ilmestyi myös useita rakennusten julkisivuja ja hallintorakennusten suunnittelua käsitteleviä mallipiirustussarjoja. Tyypillistä niille oli, että puurakennukset jäljittelivät kivirakennuksia. Myös venäläisten kaupunkisuunnittelijoiden oli näet pakko todeta, että pääosa rakennuksista oli taloudellisista syistä edelleen pakko rakentaa puusta, palonvaarasta huolimatta.⁵⁷

Venäläisten kaupunkisuunnitteluperiaatteiden huomattavimpana välittäjänä Suomeen pidetään kenraalikuvernööri Arseni Zakrevskia.⁵⁸ Ratkaisevaksi tapahtumaksi muodostui pohjoismaiden suurin kaupunkipalo Turussa vuonna 1827. Kun kaupungille laadittiin uutta asemakaavaa, osallistui Zakrevski kiinteästi työn alkuvaiheisiin ja antoi yksityiskohtaisia määräyksiä uudelleenrakentamista silmälläpitäen. Ne olivat samoja kuin silloin Venäjällä voimassa olleet kaupunkirakentamista koskeneet määräykset. Zakrevskin ohjeet sovelsi käytäntöön C.L. Engel⁵⁹ ja hänen laatimansa Turun asemakaava puolestaan oli esikuvana laadittaessa vuoden 1856 kaupunkirakennusasetusta.⁶⁰ Suomalainen asemakaava poikkesi kuitenkin 1800-luvulla selvästi venäläiseistä esikuvistaan. Kaavat olivat yksinkertaisempia kuin venäläiset ja diagonaaliset kadut sekä taidokkaat aukiosommitelmat puuttuivat kokonaan. Myös paloturvallisuusnäkökohtia korostettiin johdonmukaisemmin.⁶¹

IV. KAUPPALAN KEHITTYMINEN JA RAKENTAMINEN 1859 - 1917

LIITE II

Kauppalan asemakaavan ja rakennusjärjestyksen toteuttamiselle Ikaalisissa oli poikkeuksellisen edulliset olosuhteet. Lunnastetulla alueella oli vain yksi talo (Turkki) ja myöskään tonttirajat eivät vaikeuttaneet rakentamista. Tästä johtuen kauppalasta muodostui vuoden 1856 asetuksen mukaan rakennettu "mallikaupunki". Huolimatta siitä, että vuonna 1860 myytiin peräti 14 tonttia⁶² edistyi kauppalan rakentaminen kuitenkin odotettua hitaammin. Vielä kesällä 1871, kun kauppalassa järjestettiin Satakunnan Maanviljelysseuran näyttely ja kokous, panivat vieraat merkille, että kauppalassa oli vain pari kolme katua ja niiden varrella kaikkiaan seitsemän taloa.⁶³ Wilh. Carlsson kuvaa kuitenkin kauppalan kehitystä hieman optimistisemmin 1871 painetussa kirjassaan. Hänen mukaansa kauppalassa on jo "20 rakennettua taloa ja niiden seassa muutamia kauniitakin".⁶⁴

Puiden istutus kauppalan edustalle oli samoin alulla jo 1864, jolloin kauppalassa mainitaan olleen "taitava istuttaja kaikenlaisillen kasvuillen". Kuitenkin vielä 1871 puistoksi määrätty paikka Keturin ja kansakoulun välillä oli edelleen perunamaana.⁶⁵

LIITE VI

Kauppalan ensimmäiset asukkaat olivat etupäässä muualta siirtyneitä virkamiehiä ja kauppiaita. Ensimmäiset rakennukset sijaitsivat Torikadun varrella, sen molemmin puolin. Useat taloista oli annettu vuokralle omistajan asuessa muualla.⁶⁶ Monien muiden Suomen kaupunkien tapaan eivät myöskään Ikaalisten kirkonkylän vähävaraisimmat käsityöläiset halunneet muuttaa asemakaavoitetulle alueelle tonttimaksuja ja muita kustannuksia suorittamaan.⁶⁷ Aivan kauppalanrajan ulkopuolelle niemen pohjoisrinteelle Rantopäähän syntyi tästä johtuen tiivis vapaamuotoinen mökkikylä. Samantapaisia "esikaupunkimaisia" työläiskaupunginosia kaava-alueen ulkopuolella ovat esim. Pispala Tampereella ja Porokylä Nurmeksessa.

Kauppalan vanhimmat puurakennukset, 1860-luvulla rakennetut Eräsen kauppatalo ja vanha apteekkitalo Torikadun itäpäässä

LIITE VIII liittyvät tyyllillisesti vielä empiren aikakauteen. Niiden yksityiskohdissa ja jäsentelyssä on havaittavissa huomattavia yhtäläisyyksiä kirkonkylässä olevan, vuonna 1845 valmistuneen

LIITTEET
VIII a-h

kirkkoherranpappilan kanssa.⁶⁸ 1800-luvun loppuvuosikymmeninä rakennetut puutalot ovat hyvin monimuotoisia ja edustavat useita eri tyyllisuuntia. Tämän vuosisadan alussa seurasi lyhyt "kansallisromanttinen" rakennusvaihe. Myöhemmässä tutkimuksessani tulen perusteellisemmin tarkastelemaan rakentamisessa tapahtuneita muutoksia eri vuosikymmeninä.

LIITTEET
VIII c, b

Kauppalan vanhimpien rakennusten suunnittelijoita ei tunneta, mutta todennäköisesti G.T. Chievitz on vaikuttanut lääninrakennusmestarin ominaisuudessa Ikaalisissa muutenkin kuin kauppalan asemakaavan laatijana (suunnitteli aiemmin mm. Ikaalisten pitäjänkirkon korjauksen ja kellotornin).⁶⁹

LIITE
VIII f

Vuosisadan vaihteen tienoilla suunnitteli taloja Ikaalisiin N. Andelin (Graeffentalo, Blommin talo) ja Karl Sandelin (Vapaakirkon talo). Valkaman talon suunnitteli jugendtyyliin v. 1900 helsinkiläinen arkkitehtitoimisto Polon & Georg Wasastjerna ja samaa tyyliä edustavan uuden yhteiskoulurakennuksen Yrjö Sadeniemi vuonna 1906.⁷⁰

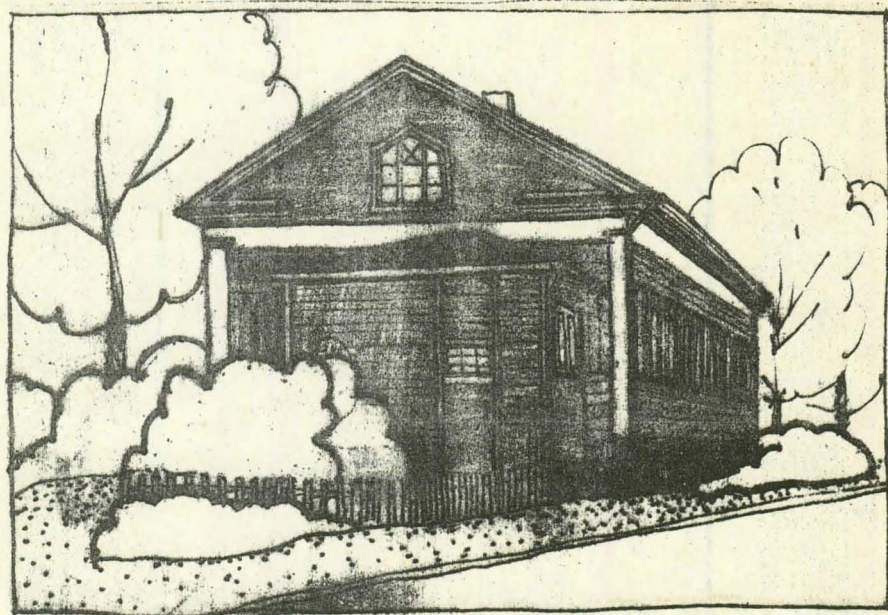
Myöskään talojen rakentamisen ja koristelun suorittaneita ammattilaisia ei kauppalan alkua ajoilta juuri tunneta. Tiedetään kuitenkin, että jämsijärveläinen Bergrooth-niminen mies teki koristemaalaus- ja kipsitöitä taloihin Ikaalisissa vuosisadanvaihteen tienoilla. Myös Rantopäässä toimineen Sarinin kaakeliuuniverstaan tuotteet levisivät kauppalaan ja lähiseuduille.⁷¹

Ikaalisten kauppalakuvaa leimasi vielä tämän vuosisadan alussa suomalaiselle agraariselle kauppakaupungille aina tyyppillistä ollut tuotannon ja asumisen ykseys. Samalla tontilla asuttiin, elettiin sekä harjoitettiin tuotantoa ja elinkeinoja.

Kauppalan vanhalle osalle oli tyyppillistä suurilla tonteilla olevat puistot ja puutarhat. Lähes kaikkien talojen pihalla oli koristeellinen huvimaja. Tontteja ympäröivät säleaidat. Ulkorakennukset olivat suhteellisen suuria, sillä vielä vuosisadan vaihteen tienoilla kerrotaan tapana olleen hoitaa

kauppalan taloissa 2-3 lehmää, paria hevosta sekä sikoja ja kanoja.⁷²

Katulyhdyt oli kauppalan kaduille asetettu jo kauan ennen sähkön tuloa. Koristeellisia penkkejä oli sjoitettuna ympäri kauppala puistoihin ja kaduille ainakin jo vuosisadan vaihteessa.⁷³

V. KETURIN ALUEEN KAAVOITTAMINEN JA UUSI RAKENNUSJÄRJESTYS

Kauppalan luonnonkaunis asema, rauhallinen ympäristö ja kohtuullinen hintataso houkuttelivat runsaasti kesänviettäjiä, varsinkin sen jälkeen kun Ikaalisten kylpylä v. 1910 oli aloittanut toimintansa. Se oli aikanaan Etelä-Suomen ainoa makeanveden kylpylä. Silloin sai parinsadan asukkaan kauppala kesäkuukausina majoittaakseen jopa 150:kin vierasta, jotka kiittelivät paikan idyllisyyttä ja kylpyjen parantavaa vaikutusta. Kylpyvieraiden mentyä saapuivat syksyisin oppikoululaiset. Satakunnan vanhin maaseutuoppikoulu aloitti toimintansa 1902.⁷⁴ Kauppalan kaikki tontit olivat vihdoinkin tämän vuosisadan alussa täyteen rakennetut ja erityisesti kesävieraiden majoittamiseksi kaivattiin lisärakennusmahdollisuuksia. Vuonna 1912 pakkolunastettiin kappalaisen virkatalon, Keturin, maista 10 tynnyrinalaa maata kauppalan tarpeisiin.⁷⁵

Kaksi vuotta myöhemmin, 1914, pidettiin suunnittelukilpailu kauppalan uuden osan kaavoittamiseksi. Voittaneen suunnitelman laativat H. Lindén ja Otto I. Meurman sekä III palkinnon saaneen suunnitelman Otto Holm (II palkinnon saanut ehdotus on kadonnut).⁷⁶ Piirustuskilpailuissa palkintosijoille päässeet ehdotukset annettiin ohjeeksi lopullisen kaavan laatijalle, joksi valittiin arkkitehti Bertel Strömmer. Lisäksi esitettiin kauppalan taholta suunnittelijalle toivomus "että maa käytettäisiin mahdollisimman tarkoin tonteiksi".⁷⁷

Strömmer sai valmiiksi Keturin kauppalanosan asemakaavan ja koko kauppalaan koskevan uuden rakennusjärjestyksen lopullisesti vasta vuoden 1917 loppuun mennessä.⁷⁸ Asemakaavaehdotuksensa perusteluissa hän toteaa käyttäneensä hyväksi piirustuskilpailun tuloksia (lähinnä I palkinnon voittanutta suunnitelmaa).⁷⁹

LIITE V

Strömmerin asemakaava noudattaa kauppalan vanhan osan tavoin ruutukaavaperiaatetta, mutta sen akseli poikkeaa noin 20° kauppalan vanhemman osan akselistä. Syynä tähän olivat ilmeisesti lähinnä maasto-olot. Piirustuskilpailuehdotuksista poiketen Strömmer lisäsi myös kaava-alueen tonttien lukumäärää ja vaihtelevaisuutta. Sisäasiainministeriö määräsi sekä uuden asemakaavan että rakennusjärjestyksen noudatettavaksi tammikuussa 1921. Kauppalan uuden osan asemakaavaa ja ikaalislaisten itsensä suhtautumista siihen kuvaa hyvin "Ikaalinen"-lehdessä 4.1.1918 ilmestynyt kirjoitus:

"Kauppalan aluejärjestelytoimikunnalle on saapunut arkkitehti Bertel Strömmerin laatima uusi rakennusjärjestys ja kauppalan asemakaavan laajennusehdotukset. Viimeksimainitun mukaan on kauppalalle pakkoluvutettu Keturin vainio jaettu 37 tonttiin. Ohjeenansa on arkkitehti Strömmerillä ollut v. 1914 pidetyissä piirustuskilpailuissa palkitut luonnokset. Hänen ehdotuksensa poikkeaa kumminkin niistä useissa huomattavissa kohdissa. Niinpä esim. uusien tonttien koko on tullut paljon vaihtelevammaksi, joten vähävaraisetkin voivat pienimpiä itsellensä lunastaa. (Strömmer perusteli pienikokoisempia tontteja sillä, että kauppalan ulkopuolella epäterveellisissä ja järjestäytymättömissä oloissa asuvat vähävaraiset käsityöläiset olivat "ainaisena moraalisen ja hygienisenä uhkana" kauppalan asujamistolle).⁸⁰

Uuden alueen keskitse tulisi kulkemaan leveä puistokatu. Se alkaisi kauppalan portilta, kulkisi suoraan Seurahuoneelle ja kääntyisi siitä rantaan lounasta kohti. Kadun keskelle tulisi 9 m leveä ajoväylä, kummallakin sivulla 5 m leveä nurmikko puuriveineen ja 1,5 m leveä jalkakäytävä. Ehdotuksen tekijä asettaa lisäksi kyseenalaiseksi, eikö kauppalan vanhoillakin kaduilla voisi samaa järjestelmää käyttää. Kadut muuttuisivat kauniimmiksi ja nurmikoita voisi käyttää vaikka juurikasviljelykseen.

Kauppalantalon nykyinen vaatimaton asema tulisi uudessa suunnitelmassa paljon edullisemmaksi. Sille on varattu oma tontti, jossa on tilaa lisärakentamiselle. Äskennmainittu puistokatu ja sitä leikkaava poikkikatu sivuaisivat seurahuonetta ja sen editse kulkevan nykyisen kadun kanssa muodostaisivat sen kolmelle puolelle pienen aukion enentäen siten "raatihuoneen" taiteellista vaikutusta.

Eipä ole urheilukenttääkään uudesta asemakaavasunnitelmasta unohdettu. Se on sijoitettu rantapuistoon ja ajateltu varustettavaksi 300 m juoksuradalla. Puistoon tulisi lisäksi leikkipaikka lapsille. Markkinapaikka tulisi sijaitsemaan kylpylaitoksen ja laivalaiturin välissä.

Uusi asemakaava toteutettuna merkitsisi kahden uuden "kaupunginosan" muodostumista kauppalaan. Jo piankin tulee alku tehtäväksi, sillä kauppalan entiset tontit ovat täyteen rakennetut".

(Lopussa kirjoittaja "Joppi" haaveilee, miltä kauppala tulisi näyttämään tornillisine kauppalantaloineen, tummaa savua tupruttavine tehtaineen ja tehtaanpiippuineen sekä tennistä pelaavine kylpyvierasjoukkoineen, unelma paremmasta teollisesta tulevaisuudesta siis edelleen eli kauppalassa).

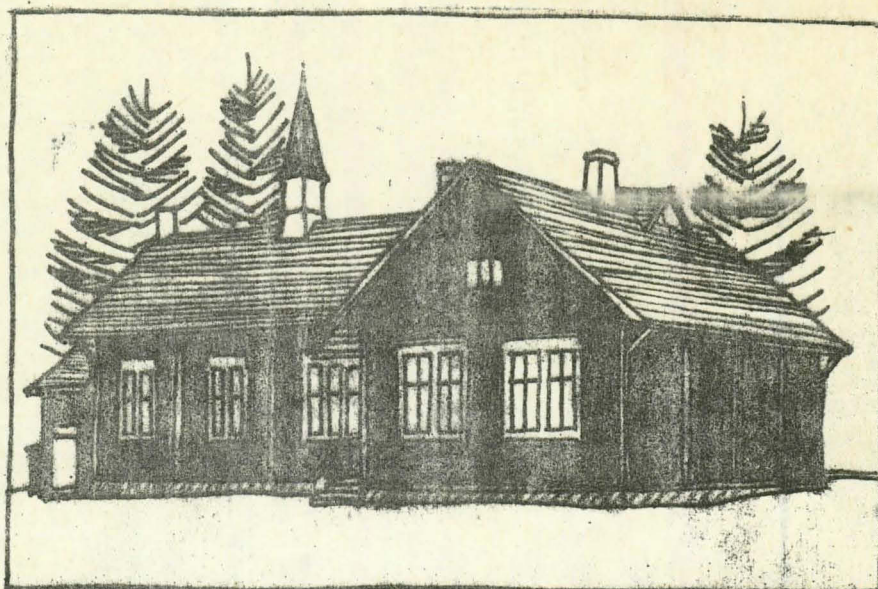
Ikaalisten kauppalan vuonna 1917 laadittu uusi rakennusjärjestys käsitti toistasataa pykälää. Bertel Strömmer totesi sen perusteluissa, että rakennusjärjestys oli pyritty laatimaan "sekä nykyisiä asunto-oloja vastaavaksi että tulevaisuudenkin tarpeita varten". Huomattavin hallinnollinen uudistus aikaisempaan rakennusjärjestykseen verrattuna oli erityisen "rakennuslautakunnan" perustaminen. Tämä perustui Senaatin vuonna 1908 Suomen kaupunkien rakennusjärjestelyä varten asettaman komitean mietintöön joulukuulta 1911. Komitea totesi, että erityisesti rakennustekniikan kehityksestä johtuen ei

kaupunkien maistraatteja enää voinut pitää kykenevinä käsittelemään monimutkaisempia rakennusasioita. Tästä syystä komitea katsoi, että oli perustettava ulkolaisten esimerkkien tavoin joko rakennuslautakuntia tai vahvistettava maistraatteja ammattimiehillä. Rakennuslautakuntia oli perustettu mm. Helsingin huvilayhdyskuntiin.⁸¹

Uudessa rakennusjärjestyksessä korostettiin edelleen paloturvallisuusnäkökohtia, mutta vuoden 1860 rakennusjärjestyksen määräyksiä lievennettiin kuitenkin joiltain kohdin. Tästä johtuen kauppalakuvassa alkoi tapahtua hidasta muuttumista vuoden 1921 jälkeen. Tärkein uusi piirre oli kaksikerroksisten puisten asuinrakennusten salliminen, kuitenkin eräin rajoituksin.⁸² Lisäksi alle 300 m² suuruisissa asuinrakennuksissa sai puolet ullakkotiloista sisustaa asuinhuoneiksi.⁸³ Rakennuskaavan perusteluissa Bertel Strömmer totesi, että vuonna 1917 pidetyssä ensimmäisessä yleisessä suomalaisessa asuntokongressissa puurakennusten ullakkotilojen lämmittämistä pidettiin rakennuskustannusten vähentämiseksi suositeltavana.⁸⁴ Samoin sallittiin nyt sellaista asuinrakennusten pystyttäminen, joiden alaosa oli kiveä ja yläkerros puuta.⁸⁵

Vuonna 1921 vahvistetussa rakennusjärjestyksessä rajoitettiin ensimmäisen kerran kivitalojen korkeutta. Ikaalisten ensimmäinen rakennusjärjestys ja vuoden 1856 mallirakennusjärjestys nimittäin eivät sisällä mitään määräyksiä tulenkestävästä aineesta rakennettujen rakennusten kerrosluvusta tai korkeudesta. Perussäännöksi annettiin nyt, että tulenkestävästä aineesta rakennettu talo sai olla enintään yhtä korkea kuin sen editse kulkeva katu oli leveä, ei kuitenkaan viittätoista metriä enempää.⁸⁶ Asuinrakennus, jonka alaosa oli kiveä ja yläosa puuta ei saanut olla yhdeksää metriä korkeampi. Puurakennuksen suurin korkeus oli yleensä 7,2 metriä,⁸⁷ poikkeustapauksissa kuitenkin 8 metriä.⁸⁸

Rakennusjärjestyksen kauppalakuvaan vaikuttaneista määräyksistä mainittakoon lisäksi, että tontista sai nyt rakentaa 2/3 ja että tulenkestämätöntä rakennusta ei edelleenkään saanut rakentaa 5 m lähemmäksi tontinrajaa.⁸⁹ Tontit tuli myös edelleen aidata⁹⁰ ja rakennusten tuli olla tontille soveliaita sekä täyttää "kohtuulliset vaatimukset rakennustaiteellisessa suhteessa".⁹¹

VI. BERTEL STRÖMMER JA RAKENTAMINEN IKAALISISSA 1919 - 1942

Vuonna 1922 oli "Ikaalinen"-lehdessä ilmoitus uusien tonttien myymisestä. Lehden mukaan uusi alue oli vahvistetussa asemakaavassa jaettu 35 tonttiin, joista yksi oli myyty "Oy Omalle Tuvalle". Myytävien tonttien suuruudet vaihtelivat 990 ja 2236 m² välillä ja hinnat vastaavasti 1320-2640 mk välillä.⁹² 1930-luvun alkuun mennessä tonteista oli rakennettu vasta 12.⁹³

Keturin kaava-alueen ensimmäisistä rakennuksista useimmat edustavat pudasta uusklassismia. Rakentamisen vilkastuminen kauppalassa ja sen ympäristössä houkutteli Ikaalisiin useita rakennus- ja piirustustaitoisia ammattimiehiä, jotka toivat mukanaan 1920-luvulle tyypillisen huokean ja standardisointiin pyrkivän mallipiirustusarkkitehtuurin. Uutena rakentamiseen vaikuttaneena piirteenä toi 1920-luku mukanaan tuotannon ja asumisenerkaantumisen toisistaan. Kauppoja, käsityöpajoja ja virastoja ei enää juuri sijoitettu 1800-luvun tapaan saman katon alle asunnon kanssa, samoin kotieläinten hoito tontilla väheni. Rakennusten pohjakaavat lähenivät neliötä ja lähes kaikissa on jyrkähkön harjakaton alla toisessa kerroksessa lämmitettäviä ullakkohuoneita. Julkisivut muuttuivat nyt viileän yksinkertaisiksi. Jälleen kerran pyrittiin ulkonainen muotokieli löytämään klassisesta aihemaailmasta.

Käytettyihin harvoin koristeaiheisiin kuuluvat mm. nurkka-pilasterit, pylväiden kannattamat frontonitulko-ovien edessä sekä puolipyöreät ja pyöreät ikkunat. Uusi puolitoistakerroksinen klassistinen asuinrakennustyyppi Ikaalisissa liittyy 1920-luvun Suomessa vallinneeseen yleiseen pyrkimykseen kehittää aikakauden lisääntyneet hygienisyyden ja käytännöllisyyden vaatimukset täyttävä rakennustyyppi. Koska työ- ja rakennusainekustannukset olivat sodan jälkeen voimakkaasti kasvaneet, katsottiin huokean sosiaalisen rakentamisen edellyttävän tyyppijärjestelmän kehittämistä ja rakennusosien standardisoimista.⁹⁴ Vuosikymmenen aikana julkaistiinkin useita tyyppirakennuspiirustussarjoja, joissa esiintyviin ratkaisuihin myös Keturin kaava-alueen vanhimmat rakennukset liittyvät.

Uusien vaikutteiden huomattavin välittäjä Ikaalisiin oli arkkitehti Bertel Strömmer (1890-1962). Hänen toimintansa Ikaalisissa oli tämän vuosisadan alkukymmeninä niin huomattavaa, että häntä voisi hyvällä syyllä nimittää "Ikaalisten kauppalanarkkitehdiksi". Strömmer syntyi apteekkarin poikana kauppalassa ja valmistui arkkitehdiksi 1913.⁹⁵ Asemakaavoit-

tajana hän sai huomattavia vaikutteita opettajaltaan Birger Brunilalta.⁹⁶ Opiskeluaikanaan hän työskenteli myös lähes neljä vuotta Eliel Saarisen arkkitehtitoimistossa. Tampereelle hän muutti vuonna 1915, toimien aluksi kaupunginarkkitehti Lambert Petterssonin palveluksessa. Sen ohella hän toimi myös kaupungin asemakaavatoimikunnan suunnittelijana kunnes valittiin Tampereen kaupungin arkkitehdiksi vuonna 1918.⁹⁷ Tätä tointa hän hoiti aina vuoteen 1953.⁹⁸ Strömmerin huomattavimmista töistä Tampereella mainittakoon mm. hotelli Tammer (1929),⁹⁹ Kinopalatsin talo (1929),¹⁰⁰ linja-auto asema (1938),¹⁰¹ Tammerkosken vesivoimalaitos (1932)¹⁰² sekä useita teollisuuslaitosten laajennoksia. Lisäksi Strömmer on suunnitellut mm. Kemin kaupungintalon ja Kyröskosken asemakaavan.¹⁰³

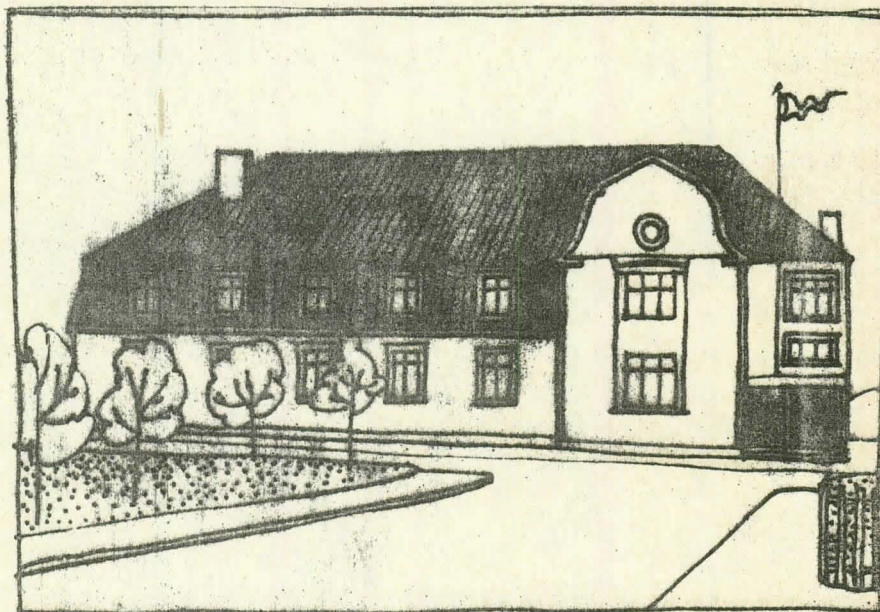
Kotikauppalansa rakentamista kohtaan Strömmer osoitti aina erityistä mielenkiintoa. Joissain tapauksissa hän mm. laati rakennuspiirustuksia kauppalan tarpeisiin hyvin halvalla tai lähes ilmaiseksi (esim. toteutumaton Ikaalisten sähkölaitoksen rakennus vuonna 1915).¹⁰⁴ Keturin alueen asemakaavan ja

LIITE
VIII g

rakennusjärjestyksen lisäksi hän on suunnitellut kauppalaan useita rakennuksia. Huomattavin niistä on alunperin Ikaalisten Maataloustuottajien liiton kokoustiloiksi suunniteltu suuri kaksikerroksinen hirsinen "Oma Tupa" (1918)¹⁰⁵ ja ns. uusi apteekkitalo, kauppalan ensimmäinen kivinen asuinrakennus (1929)¹⁰⁶. Molemmat rakennukset edustavat tyyllillisesti Strömerin varhaistuotannolle ominaista barokkiklassismia. Lisäksi hänen suunnittelemaansa olivat Ikaalisten kylpylaitoksen uusi sementtitiilinen rakennus (1927) ja puinen rantakasino¹⁰⁷ sekä useat asuinrakennukset Keturin kaava-alueella.¹⁰⁸

LIITE
VIII h.

Suurimman osan rakennuksista kauppalassa ennen toista maailmansotaa suunnittelivat kuitenkin edelleen paikalliset rakennusmestarit. Heistä mainittakoon mm. F.O. Heikkilä, Kauno Sparfen (Parvento) ja Kauko Salomaa.¹⁰⁹

VIII. KAAVA-ALUEEN LAAJENNUS 1942, KAUPPALAN NYKYTILA

1930-luvun loppuun mennessä rakennustoiminta kauppalassa vilkastui huomattavasti, ja vuonna 1939 oli kaikki kauppalan tontit vihdoin myyty.¹¹⁰ Asemakaavan laajennos annettiin jäl-

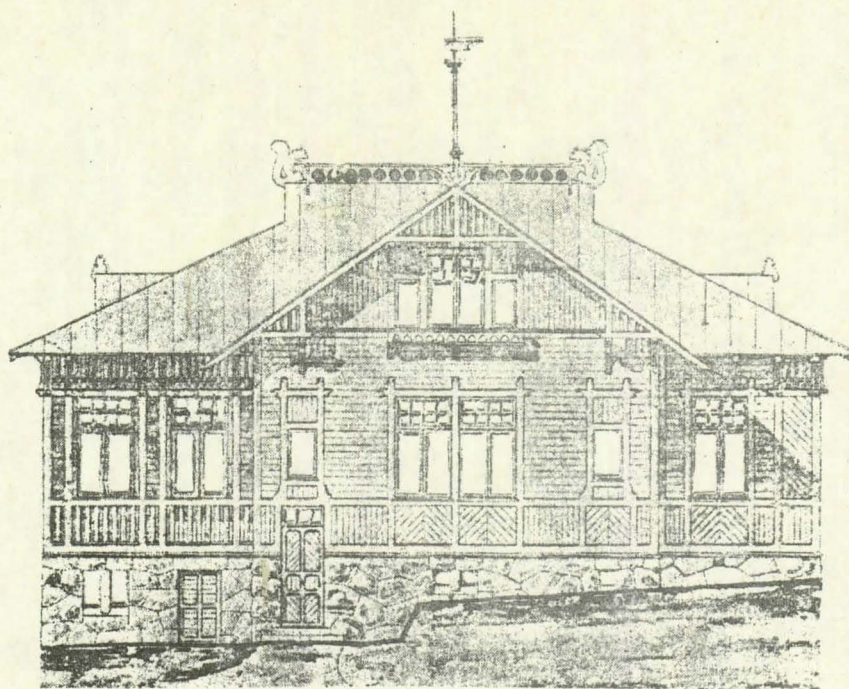
leen Bertel Strömmerin tehtäväksi ja uusi kaava valmistui helmikuussa 1942.¹¹¹ Lääninhallitus vahvisti kavan huhtikuussa 1945¹¹² ja samana kesänä pidetyssä huutokaupassa myytiin tonteista heti 14.¹¹³ Vuonna 1941 laadittiin kauppalalle edellistä yksityiskohtaisempi rakennusjärjestys.¹¹⁴

Viime sotien jälkeen kauppalan väkiluku alkoi hitaasti kasvaa, johtuen ennenkaikkea maantieliikenneyhteyksien parantumisesta (vuonna 1939 kerrotaan "Ikaalinen"-lehdessä ensimmäisen "bentsiinikioskin" rakentamisesta seurahuoneen viereen). Kuitenkin asukasluku vielä 1950-luvulla oli varsinaisella kauppala-alueella vasta vähän yli 500.¹¹⁵ Uudisrakennustoiminta suuntautui tällöin etupäässä Ikaalisten maalaiskunnan puolelle. 1970-luvun puolella kauppalaan liitettiin osia Ikaalisten maalaiskunnasta, samalla se lakkausi olemasta epäitsenäinen kauppala. Kaupungiksi Ikaalinen muuttui vuoden 1977 alussa.

1950-luvun alussa kasvoivat ensimmäiset monikerroksiset kiviset funktionalistiset pankki- ja liiketalot Torikadun varrelle. Rakentaminen suoritettiin yleensä rakennusjärjestykseen pohjautuvan poikkeusluvan avulla, ja kauppalan kokonaisuudistamista ryhdyttiin pohtimaan vasta tämän jälkeen. Kun vanhaan keskustaan oli jo ehditty rakentaa muutama ylimitoitettu uudisrakennus, oli kauppalan tuleva kehityssuunta määrätty. Keskustan siirto uuteen paikkaan, jossa vanha kaupunkirakenne ei sitoisi ratkaisuja ei ollut enää mahdollinen. Muotisanaksi tuli "saneeraus", joka tarkoitti koko vanhan rakennuskannan poistamista.

Kauppalan nykyisin voimassa oleva rakennuskaava on vahvistettu 22.03.1969 (laatinut Turun maanmittauspiiri, Antero Likitalo 01.09.1964). Nykyisellään Ikaalisten katukuvassa on havaittavissa kaikki vanhanaikaisen kaupunkisaneerauksen virheet: suljetun suojaisan korttelirakenteen hävittäminen, rakennusten vetäminen pois katulinjasta ja niiden sijoittaminen usein pääty kadulle päin, vanhojen rakennusten suhteen ylikorkea rakentaminen (3 kerrosta ja maanpäällinen kellari),

nauhaikkunat; puukaupungille vieras kivijulkisivu, tasakatto sekä kortteli- ja katuistutusten hävittäminen. Kauppalan omaleimaisuudesta on enää vain rippeitä jäljellä.

V I I T E L U E T T E L O

1. Heinäjoki 1934, s. 21.
2. " " , s. 4.
3. Härö 1975, s. 17.
4. Carlsson 1871, s. 74.
5. " " , s. 177.
6. Papunen 1958, s. 4.
7. Heinäjoki 1934, s. 16.
8. Suomen kansan aikakirjat VIII, s. 11.
9. Papunen 1958, s. 10.
10. " " , s. 7.
11. " " , s. 10.
12. " " , s. 12.
13. " " , s. 13.
14. Carlsson 1871, s. 158.
15. Papunen 1958, siv. 18.
16. Heinäjoki 1934, s. 19.
17. " " , s. 85.
18. Papunen 1958, s. 14.
19. Turun ja Porin läänin maanmittauskonttori, Ikaalisten kauppalan asemakaava 1858.
20. Rakennushallinto 1969, s. 105.
21. Lilius 1969, s. 105.
22. " " " .
23. " " , s. 107.
24. Turun ja Porin läänin maanmittauskonttori, Ikaalisten kauppalan asemakaava 1858.
25. Kauppalanarkisto, rakennusjärjestys 1860.
26. Puu-Nurmes 1976, s. 11.
27. Turun ja Porin läänin maanmittauskonttori, Ikaalisten kauppalan asemakaava 1858.
28. Lilius 1969, s. 83.
29. Puu-Nurmes 1976, s. 11.
30. Asetus 1856, § 4.
31. Turun ja Porin läänin maanmittauskonttori, Ikaalisten kauppalan asemakaava 1858.
32. Asetus 1856, § 6.
33. " " , § 7.
34. " " , § 8.
35. Ikaalinen 9.5. 1930.
36. Asetus 1856, § 14.
37. " " , § 15.
38. Kauppalanarkisto, rakennusjärjestys 1860.
39. " " " .
40. Asetus 1856, § 15.
41. " " , § 17.
42. " " , § 18.
43. " " , § 15.
44. " " , § 16.
45. " " , § 22.
46. " " , § 24.
47. " " , § 25.
48. " " , § 27.
49. Kauppalanarkisto, rakennusjärjestys 1860.
50. Asetus 1856, § 29-33.
51. Kauppalanarkisto, rakennusjärjestys 1860.
52. Asetus 1856, § 32.
53. " " , § 10.

54. Rakennustaiteen museo, mallikaupunkinäyttelyesite.
55. " " " "
56. " " " "
57. " " " "
58. " " " "
59. Lilius 1969, siv 81.
60. " " , s. 108.
61. Rakennustaiteen museo, mallikaupunkinäyttelyesite.
62. Heinäjoki 1934, s. 18.
63. Papunen 1958, s. 15.
64. Carlsson 1871, s. 160.
65. Papunen 1958, s. 15.
66. Heinäjoki 1934, s. 18.
67. Papunen 1958, s. 16.
68. Heikkilä 1947, s. 109.
69. " " , ss. 175, 179.
70. Kauppalanarkisto, rakennuspiirustukset.
71. Maija Rothoviuksen tiedonanto.
72. " " " "
73. " " " "
74. Papunen 1958, s. 27.
75. " " , s. 15.
76. Kauppalanarkisto, rakennuspiirustukset.
77. " , asemakaavaehdotuksen perustelut.
78. " " " "
79. " " " "
80. " rakennusjärjestyksen perustelut.
81. " " " "
82. " rakennusjärjestys 1921, § 65.
83. " " , lisäpykälät 1-5.
84. " rakennusjärjestyksen perustelut.
85. " rakennusjärjestys 1921, § 63.
86. " " , § 65.
87. " " , § 63.
88. " " , lisäpykälä 1.
89. " " , § 62.
90. " " , § 38.
91. " " , § 59.
92. Ikaalinen 27.1. 1922.
93. Heinäjoki 1934, s. 20.
94. Kuosmanen 1972, s. 77.
95. Pohjois-Satakunta 19.7. 1940.
96. Rihlana 1968, s. 24.
97. Pohjois-Satakunta 19.7. 1977.
98. Otavan Iso Tietosanakirja 1964, osa 8.
99. Rihlana 1968, s. 150.
100. " " , s. 148.
101. " " , s. 159.
102. " " , s. 154.
103. Pohjois-Satakunta 19.7. 1970.
104. Ikaalinen 16.7. 1915.
105. Ikaalinen 21.11 1923.
106. Ikaalinen 9.5. 1930.
107. Kolkkala 1929, s. 228.
108. Kauppalanarkisto, rakennuspiirustukset.
109. Järvinen 1964, s. 20.
110. Pohjois-Satakunta 8.9. 1939.
111. Kauppalanarkisto, rakennussuunnitelman laajennos ja muutos.
112. Pohjois-Satakunta 18.5. 1945.
113. " " 15.6. 1945.
114. Kauppalanarkisto, rakennusjärjestys 1941.
115. Papunen 1958, s. 18.

LAHTEET JA KIRJALLISUUS

PAINAMATTOMAT LAHTEET

Helsingin yliopiston maantieteen laitos, Helsinki.
Heinäjoki, Martta, Ikaalisten kauppala. Talous-
maantieteellinen tutkimus. Laudaturtyö 1934.

Ikaalisten vanhan kauppalan arkisto, Ikaalinen.
Byggnadsordning 1860.
Ikaalisten kauppalan asemakaavaehdotuksen peruste-
lut 1917.
Ikaalisten kauppalan rakennusjärjestyksen peruste-
lut 1917.
Ikaalisten kauppalan rakennusjärjestys. Vahvistet-
tu 1921.
Ohjesääntö Ikaalisten kauppalalle 1905.
Ikaalisten kauppalan perussääntö 1931.
Ikaalisten kauppalan rakennusjärjestys 1941.
Rakennus- ja asemakaavapiirrokset.

Museovirasto, rakennushistorian osasto, Helsinki.
Härö, Erkki, Ikaalisten kauppala. Inventointi.
1977. Moniste.

Oulun yliopisto, arkkitehtiosasto, Oulu.
Puijola, Esko; Koivula, Jukka, Suomalaisen rautu-
kaavan miljööstä. Asemakaavaopin erikoistyö 1972.
Moniste.

Suomen rakennustaiteen museo, Helsinki.
Mallikaupunkia. Näyttelyesite. s.a. (1970-1).

Suomen valtionarkisto, Helsinki.
Ikaalisten kauppalan asemakaava (1917). Signum
SM Ikaalinen 1 2D8/13.

Tekninen korkeakoulu, arkkitehtiosasto, Helsinki.
Kuosmanen, Merja, Työväenasuntokysymys Helsingissä
1880-1930. Diplomityö 1972. Moniste.

Turun ja Porin läänin maanmittauskonttori, Turku.
Kartta Turkin talon tiluksista 1859
Ikaalisten asemakaava 1858
Ikaalisten asemakaava 1917.

SUULLISIA TIETOJA ANTANEET

Eränen, Tuula, opettaja, Ikaalinen.
Rothovius, Maija, rouva, Ikaalinen.

PAINETUT LAHTEET JA KIRJALLISUUS

- Carlsson, Wilh., 1871. Entinen Ikalinen. Historiallinen kertomus Ikalisten, Parkanon ja Kankaanpään pitäjästä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 47. Helsinki.
- Eenilä, Jukka, 1974. Port Arthur. Turkulainen työväenkaupunginosa 1900-1920. Turun kaupungin historiallinen museo, vuosijulkaisu 1970-1971. Turku.
- Heikkilä, Kauko, 1947. Ikaalisten seurakunnan vaihteita vv 1641-1941. Pori.
- Härö, Erkki, 1975. Satakunnan historiallinen tieverkosto. Satakunnan seutukaavaliitto, sarja A:101. Pori.
- Ikaalinen 16.7. 1915, 4.11.1918, 27.1. 1922, 21.11. 1923, 9.5. 1930.
- Juvelius, Einar, 1934. Suomen kansan aikakirjat. VIII osa, 1809-1856. Helsinki.
- Järvinen, E.J., 1964. Ikaalinen. Pohjois-Satakunnan rakennusmestariyhdistys r.y. 1954-64. Vammala.
- Kallioniemi, Anton, 1916. Piirteitä Ikaalisten kunnan kunnallisesta elämästä. Tampere.
- Keisarikunnan Majesteetin Armollinen Asetus, koskeva yhteisiä perustuksia kaupunkien järjestämiselle Suomen Isoruhtinaanmaassa. Annettu Helsingissä 1856. Helsinki.
- Kolkkala, Väinö, 1929. Ikaalisten kylpylaitos kesällä, levon ja rauhan tyyssija. Maailma 1929, s. 228-229.
- Lilius, Henrik, 1969. Carl Ludvig Engelin Turun asemakaava. Turun kaupungin historiallisen museon vuosijulkaisu 1968-1969. Turku.
- Lilius, Henrik, 1972. Joensuu 1848-1890. Erään suomalaisen puukauungin vaihteita. Joensuu.
- Otavan iso tietosanakirja, 1964. Osa 8, hakusana Bertel Strömmer. Keuruu.
- Papunen, Pentti, 1958. Ikaalisten kauppalan perustaminen sekä piirteitä yhdyskunnan myöhemmästä kehityksestä. Ikaalisten kauppa 1858-1958. Vammala.
- Pohjois-Satakunta 8.9. 1939, 19.7. 1940, 18.5. 1945, 15.6. 1945, 14.7. 1950.
- Puu-Nurmes. Kulttuurihistoriallisesti arvokkaan Pohjois-karjalaisen asuinalueen kehittämissuunnitelma. Taideteollisen korkeakoulun julkaisuja 1976. Helsinki.

Rihlana, Seppo, 1968. Rakennustaidetta Tampereella. Por-
voo.

Suomen rakennushallinto 1811 - 1961. 1967. Julkaisija
rakennushallitus. Helsinki.

1870.

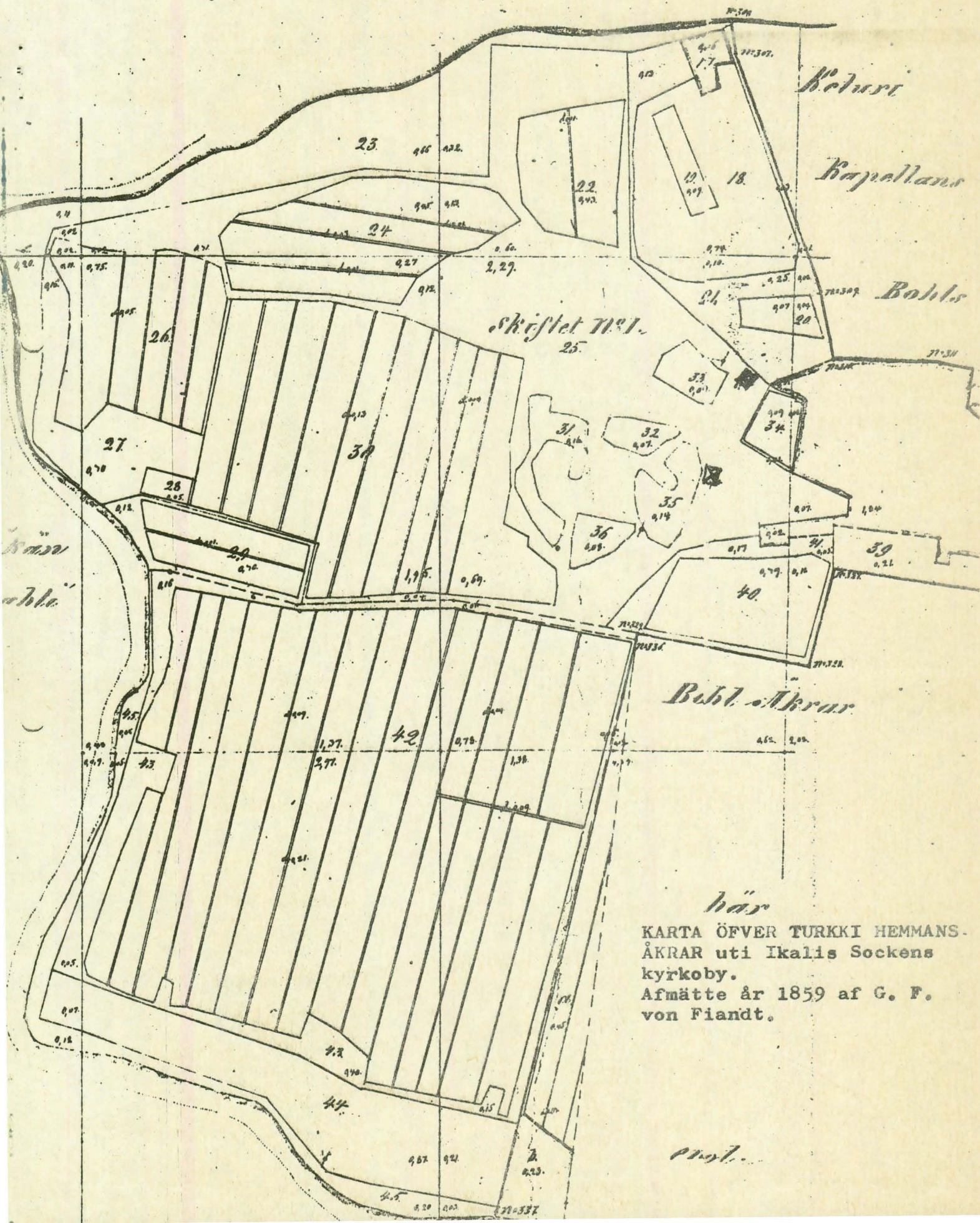
Entisen
IKALISTEN
KARTTA,
valmistanut
Wilh. C:son.
1870.

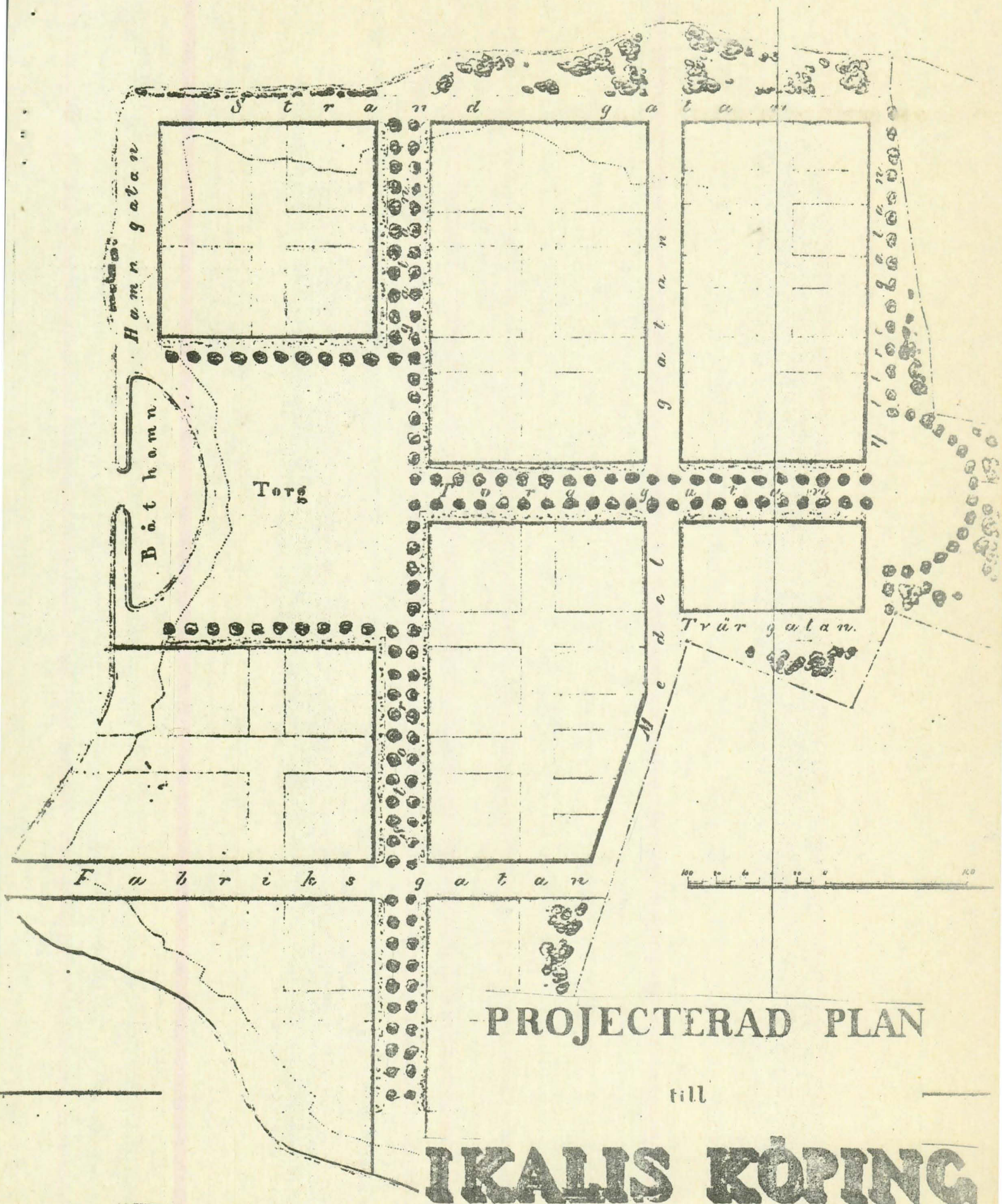
Selityksiä:
1. Numerot osoittavat järven, y.m. paikkain korkeuden ylit meren pinnan.
2. Maastilant osoittavat minkä uhtaan kukin paikka ensin on asuttu.

1. Numerot osoittavat järjestyksen y.m. paikkain
korkou yli meren pinnan.
2. Nuolet osoittavat minkä uhtaan
kukin paikka ensin on asuttu.

三

Mätning af Skiftet nr 1 af 1860 af Regeringens
 Skiftet nr 1 af 1860 af Regeringens
 G. F. Fiandt.

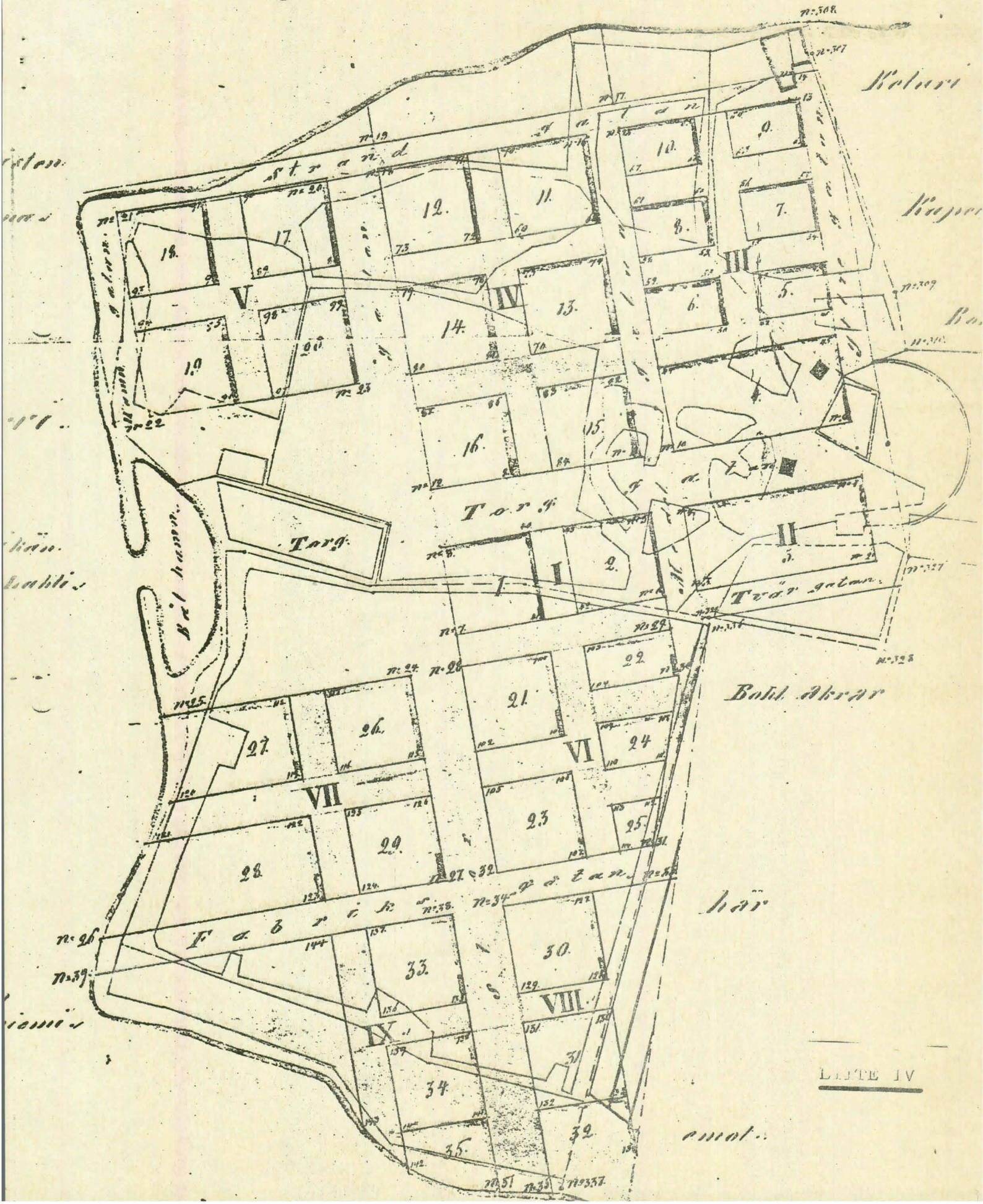
Åbo i October 1858.

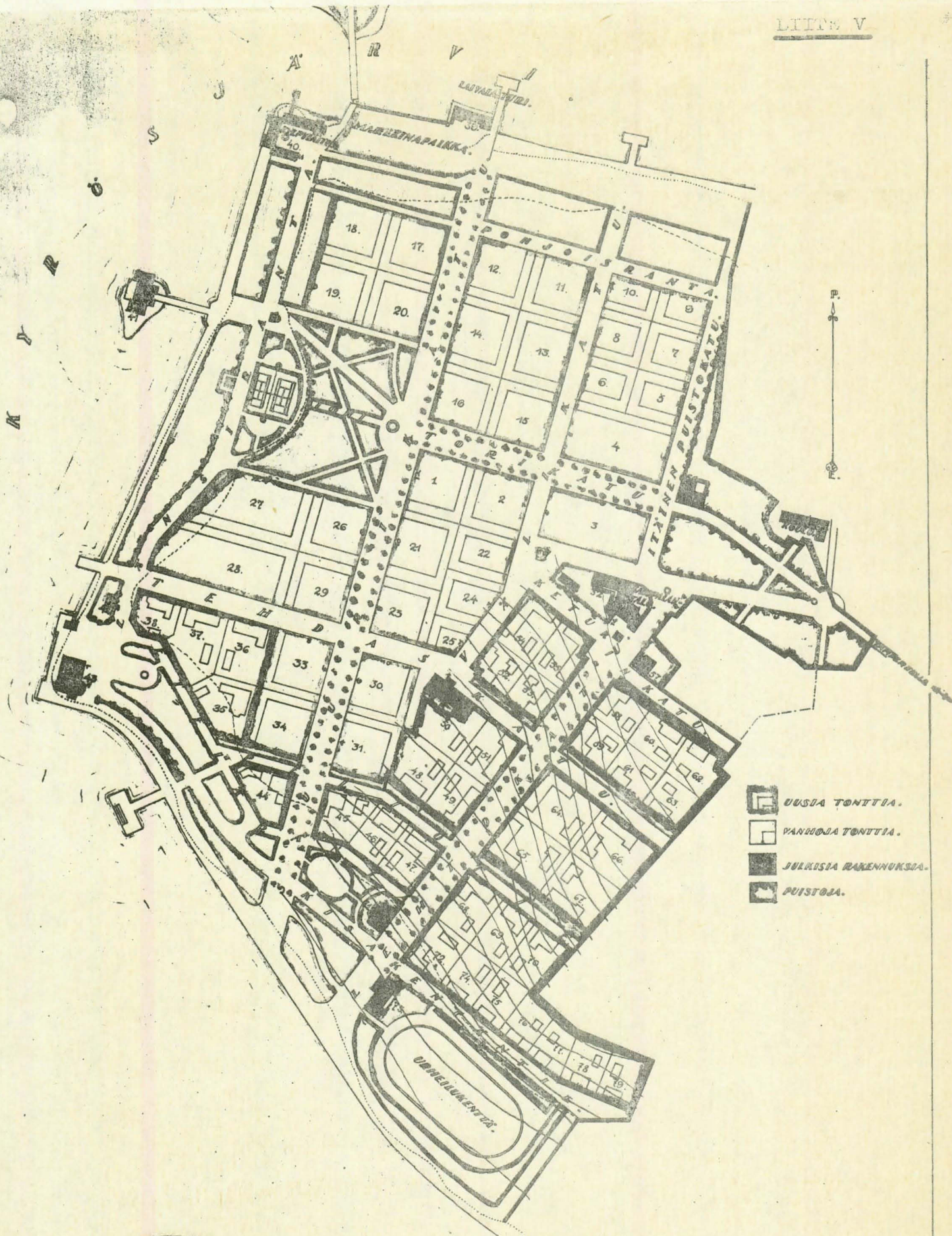
G. J. Lohrstedt

ÅBO LÄN

KARTA ÖFVER TURKKI HEMMANS ÅKRAR
 UTI IKALIS SOCKENS KYRKÖBY, med
 derå utsatte gator, torg, tomter
 och friplaner för Ikalis blifvan-
 de köping, afmätte år 1859 af G.
 F. von Fiantt.

Kyrköb

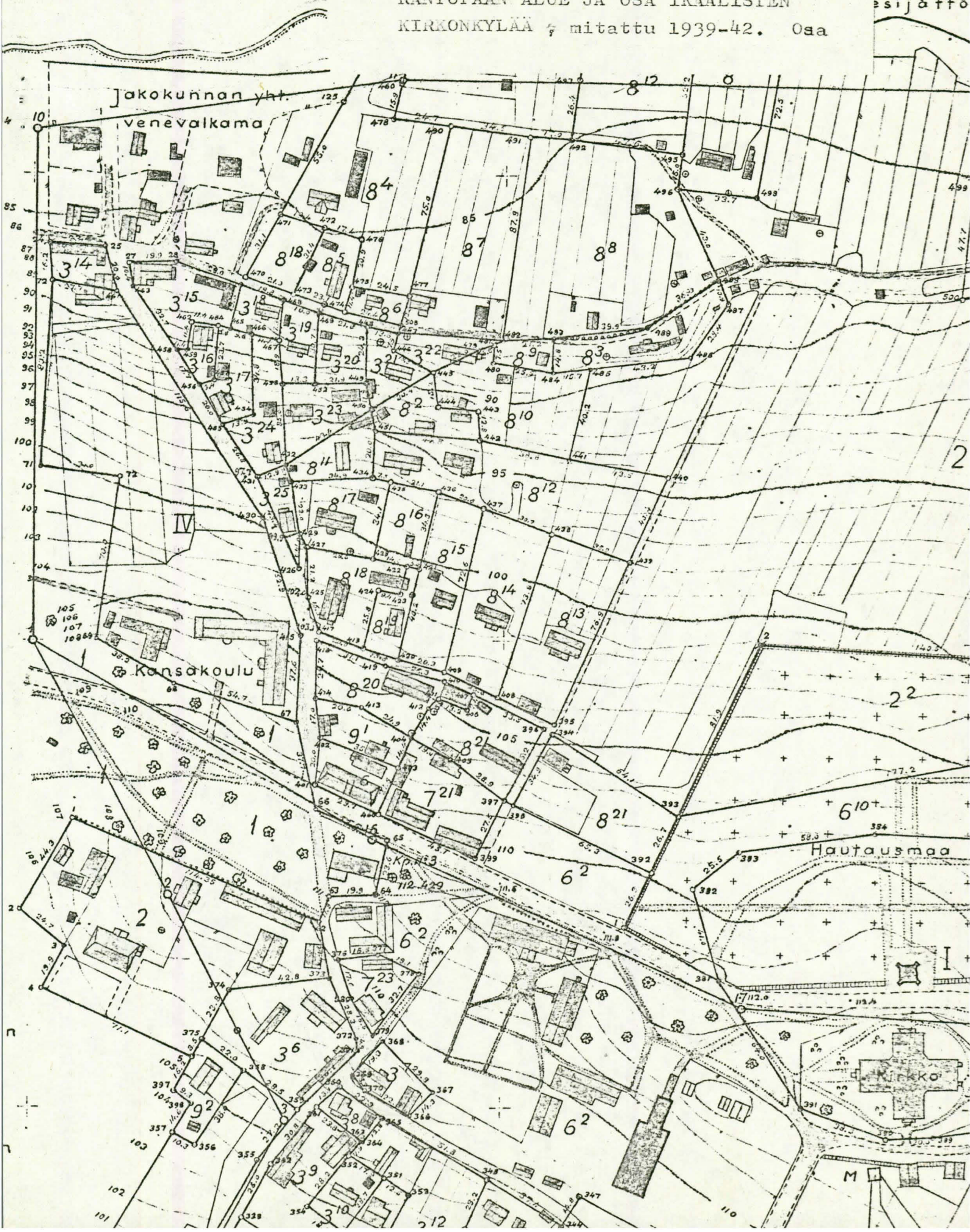

IKKALINEN.

LIITE VI

e s i j ä t t ö

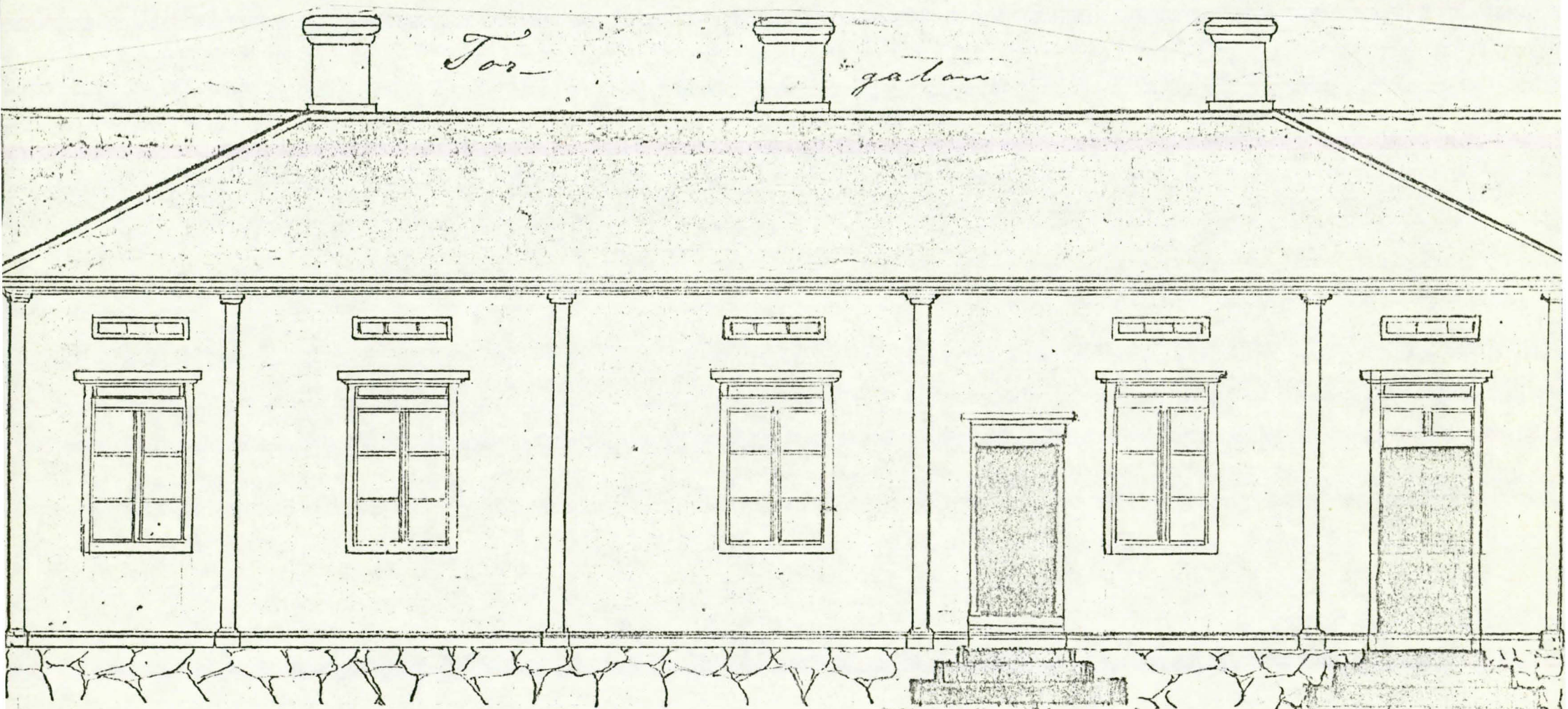
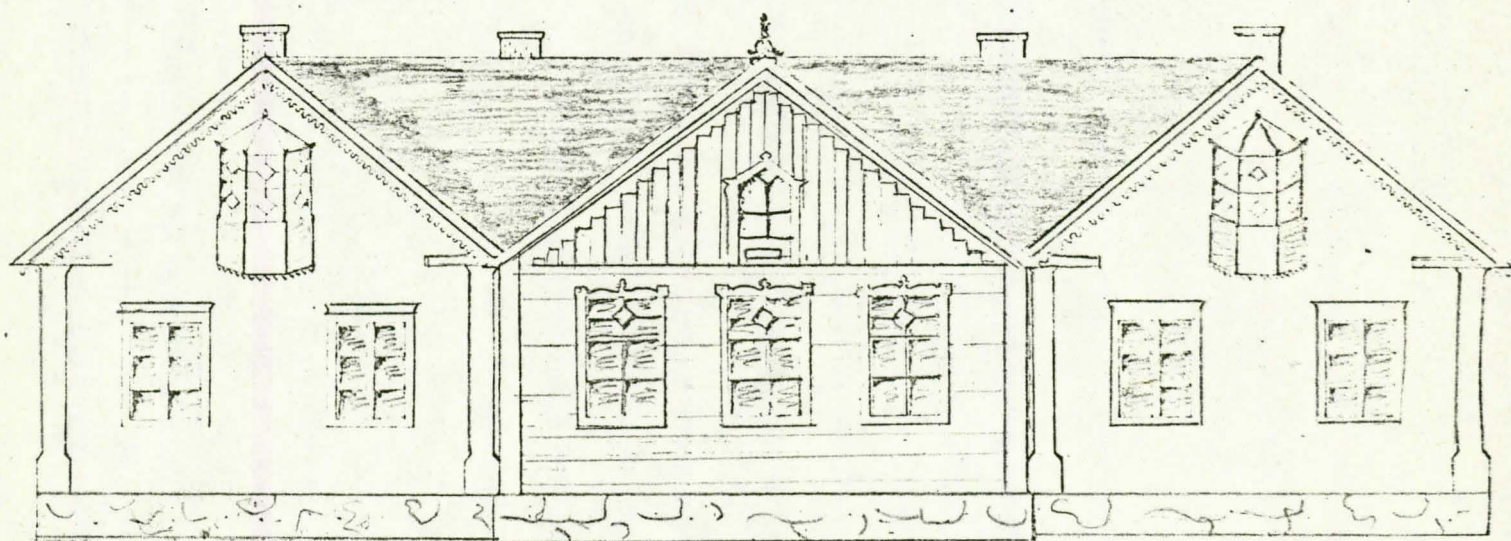

PLATE VIII

IKKALISEN KAUP-
PALA
TONTTI No. 2
Suunniteltu 1861,
purettu.

Ritning till Boningshus å tomten N: 28 i Ikaalis köping, tillhörig Öfverförstmästaren Rancken.

Fasad emot sjön.

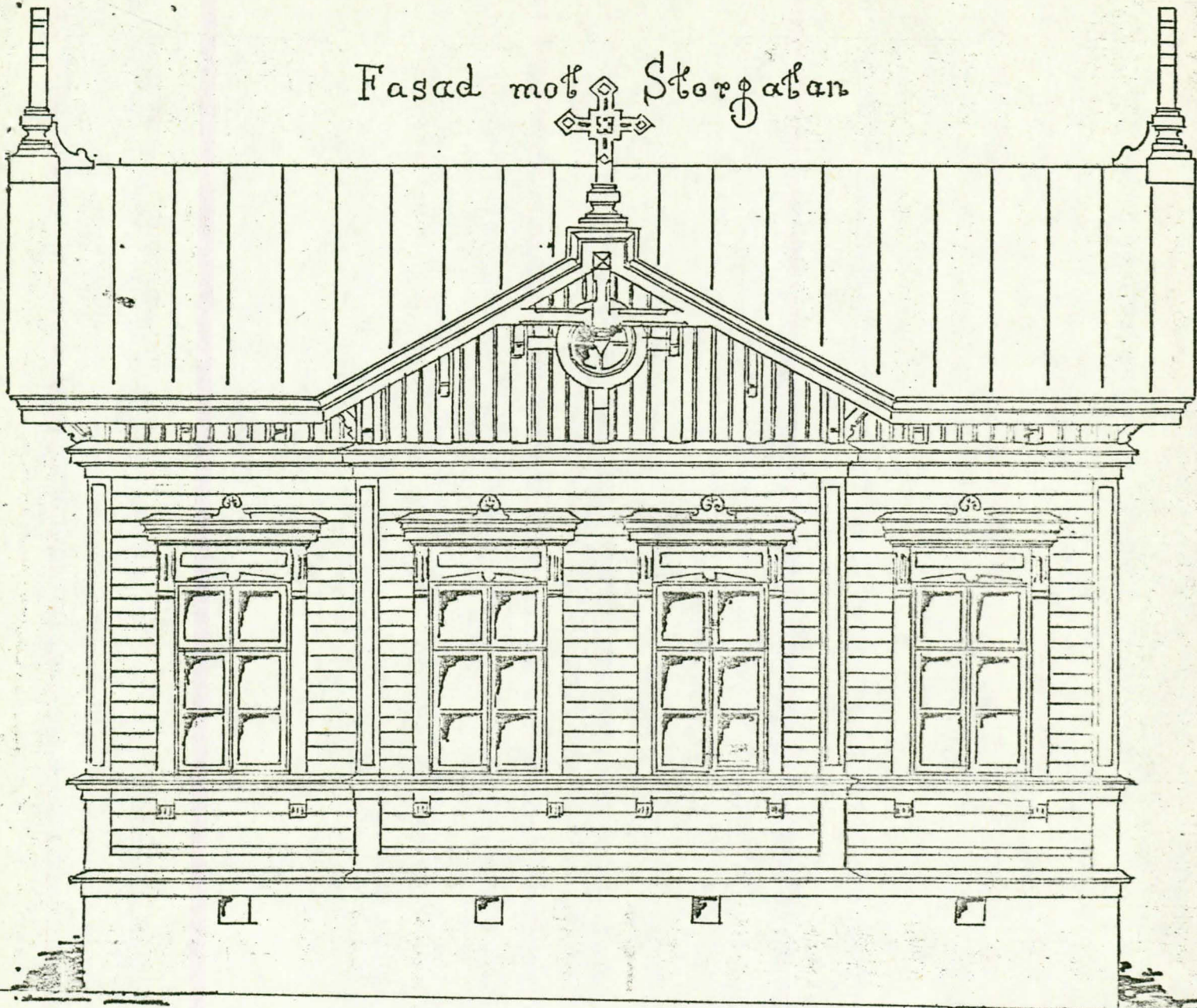
IKAALISTEN KAUPPALA

PONTTI No. 28, YLIMETSÄNHOITAJA

RANCKENIN TALO.

Suunniteltu v. 1872, purettu 1960-luvulla.

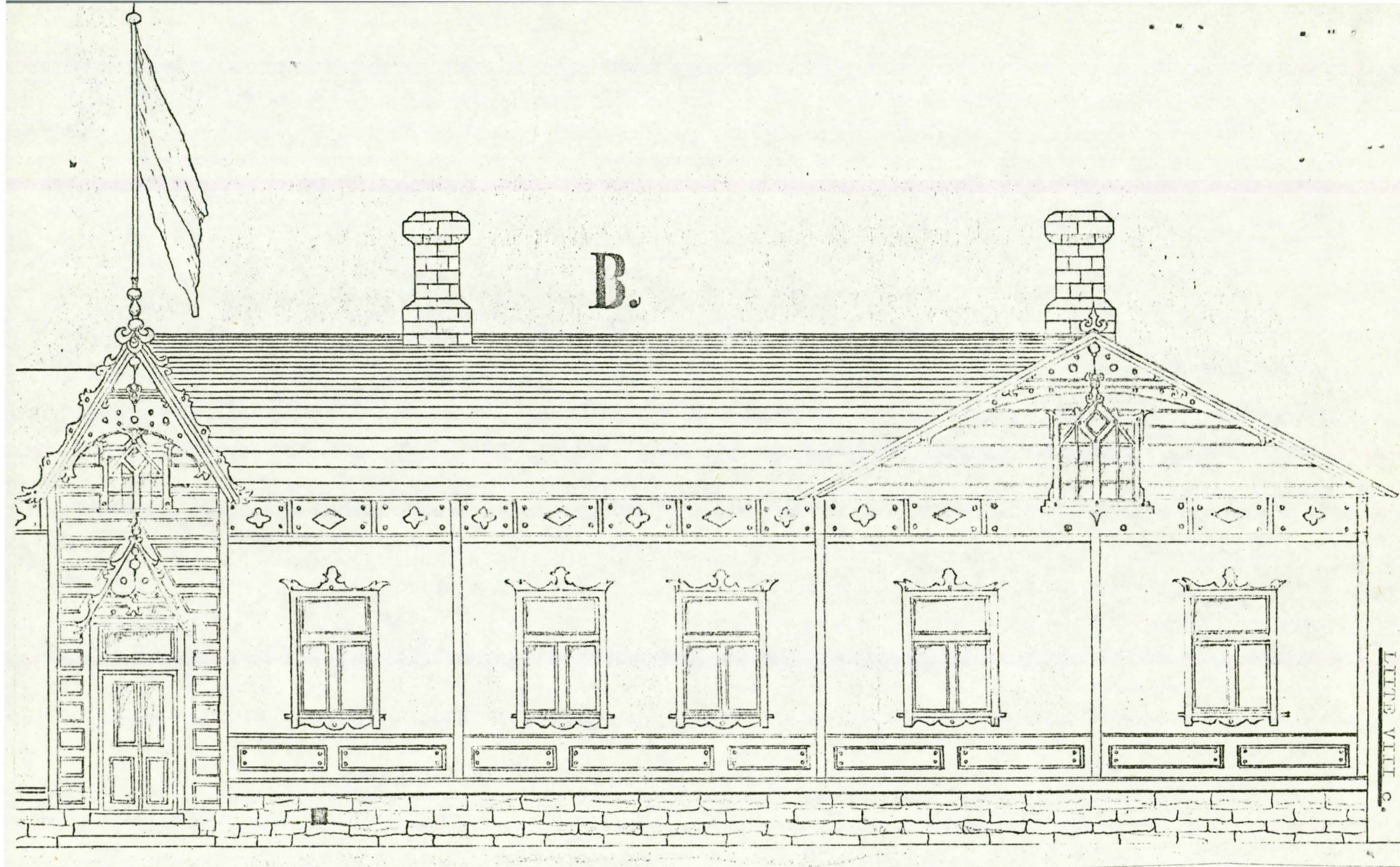
Fasad mot Storgatan

IKKALISTEN KAUPPALA

TONTTI No. 26, VAPAAKIRKON TALO

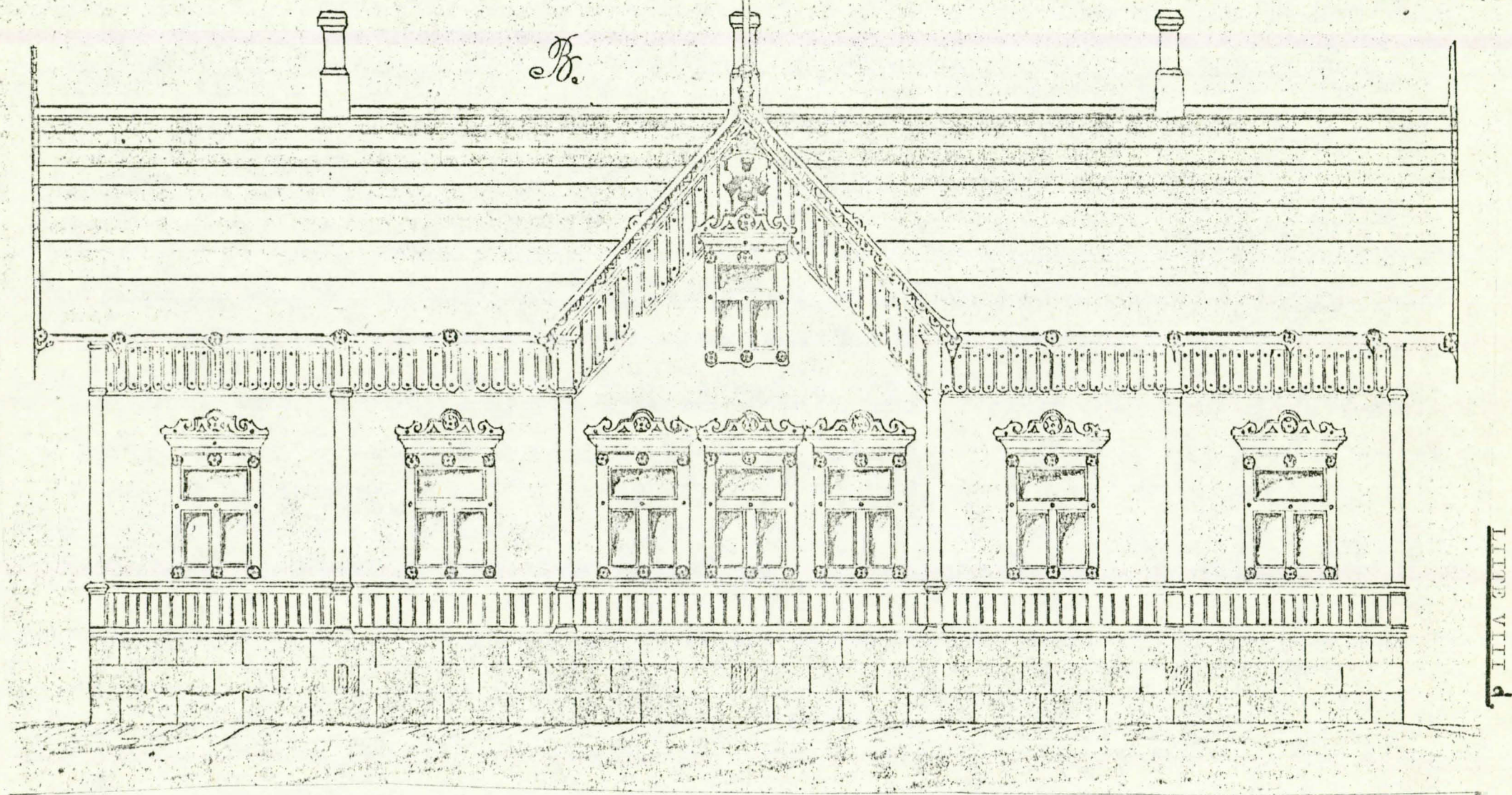
Suunnitellut Karl S. Sandelin 1892.

IIKAAIISTEN KAUPPALA

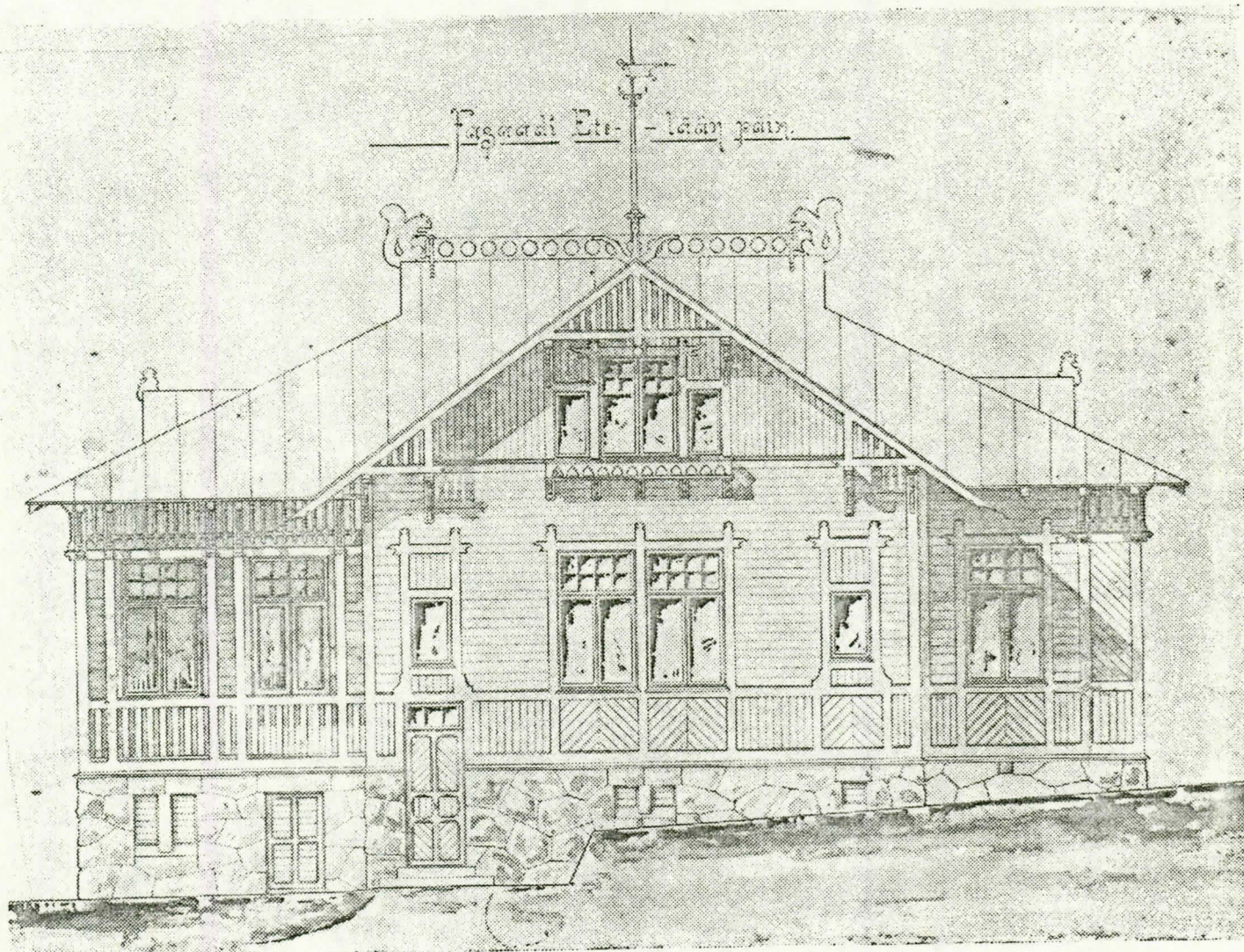
TONTTI No. 20, BLOMMIN TALO

Suunnitellut J. N. Andelin (?) 1903.

IKKAALISTEN KAUPPALA+ TONTTI No. 21.

Piirtänyt J. N. Andelin 1905. Purettu 1970-luvulla.

IKKAALISTEN KAUPPALA

TONTTI No.27, "VALKAMAN TALO"

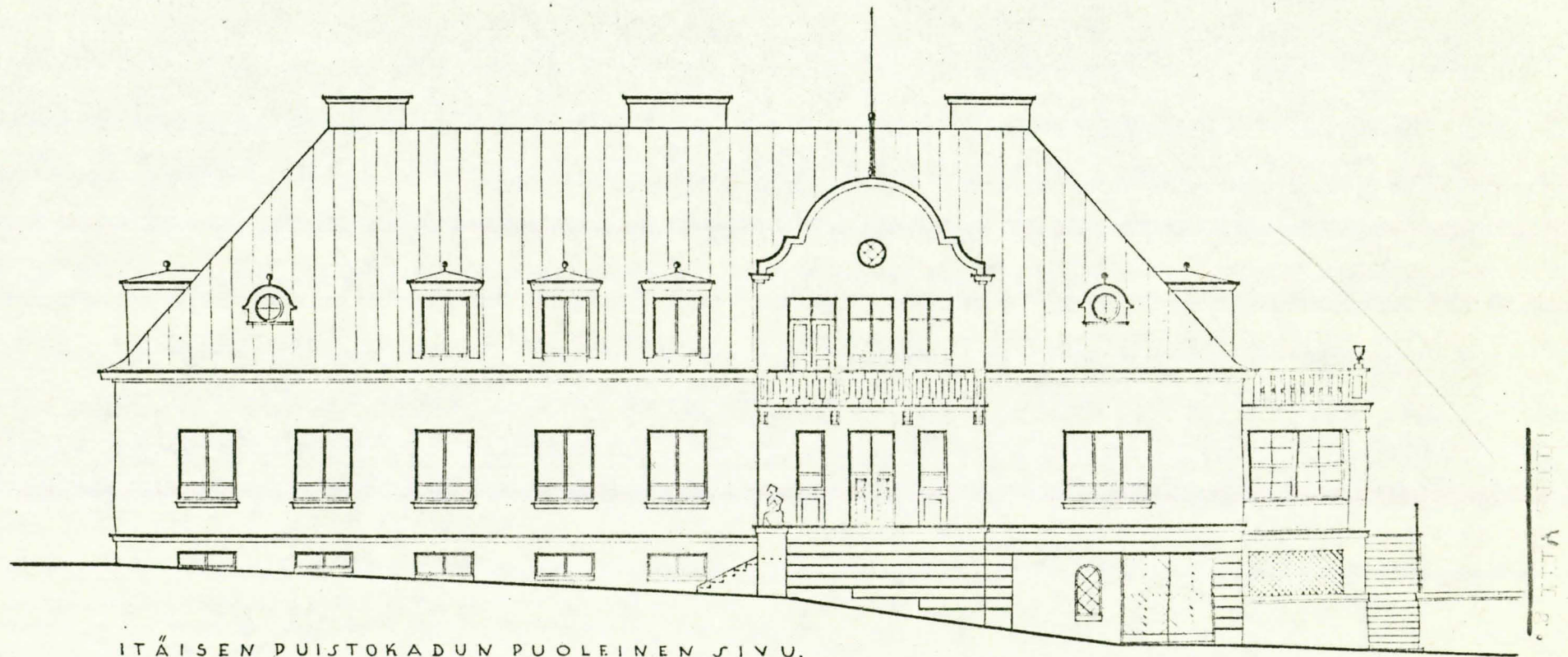
Suunnitellut arkkitehtitoimisto

Polon & Georg Wasastjerna 1900.

RAKENNUSPIIRUSTUKSIA TONTILLE

N°.4 ITÄPUOLI 3^{SSA} KORTTELISSA

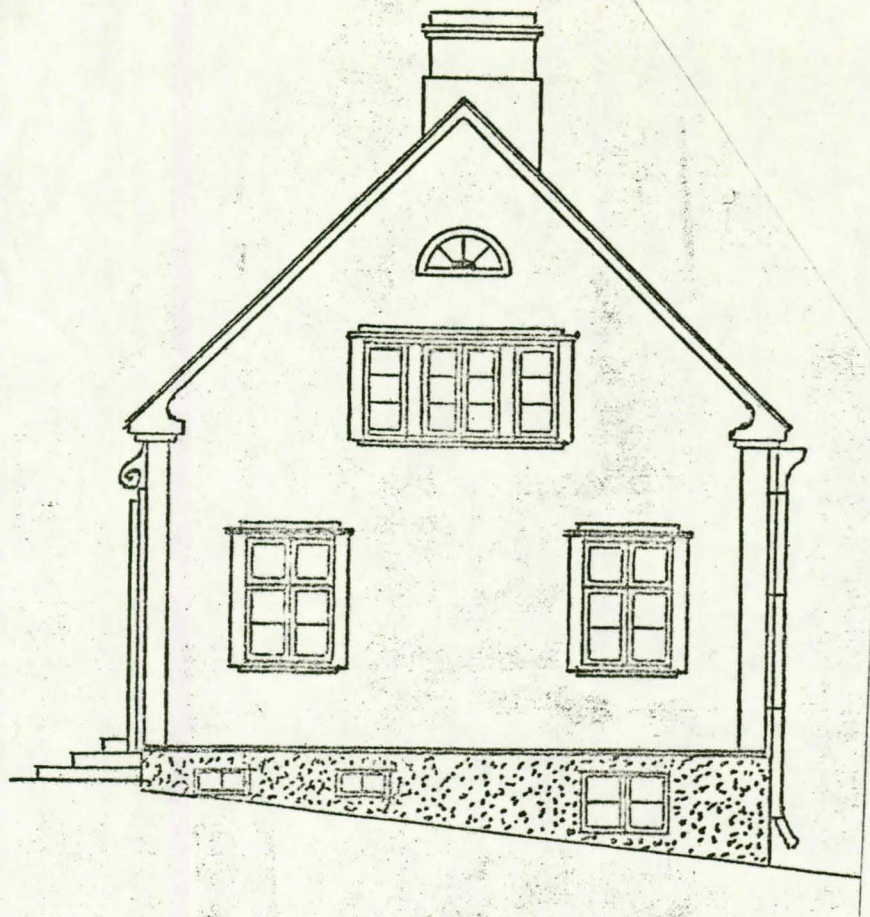
IKK AALISTEN KAUPPALASSA.

ITÄISEN PUISTOKADUN PUOLEINEN SIVU.

"UUSI AITTEKKEITALO"

suunnitellut Bertel Strömmer v. 1929, saneerattu virastokäyttöön 1975.

IKKAALISTEN KAUPPALA
TONTTI No.62
Suunnitellut J.Salovaara
1931.

